Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 181 (9256) | Пятница, 1973 чылдың август 3 | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 кап.

ШАҢНАЛ-БИЛЕ, ЭРГИМ ЭШТЕР!

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ УЛУГ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Төөгүлүг тоску беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының планныг онаалдаларын болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин айыткан хуусаазында ажыр күүседир дээш калбарган Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, Тываның тудугжулары республиканың бүгү ажылчы чоннары-биле бир дөмей, күш-ажылчы улуг чедиишкиннерни чедип ап турар. Ол дугайын республиканың Статистика эргелелиниң чоокта чаа үндүргени чартык чылдың план күүселдезиниң түңнелдеринден көрүп болур.

Бистиң тудугжуларывыс бо чылдың бирги чартыында 15,9 млн. рубльдиң кол фондуларын ажыглалга киирген. Улус ажыл-агыйынга киирген капитал салыышкыннарының хемчээли эрткен чылдың ол үезинде турганынга бодаарга 2,2 хуу өскен боор турар.

Бо чедиишкиннерни чедип алырынга бисте кол тудуг организациязы болур «Тыва тудуг» трестиң бүдүрүлге коллективтериниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары төлептиг үлүүн кииргеннер. Оларның күш-ажылчы чедиишкиннери бедии-биле үнелеттинген.

ССРЭ-ниң Аар үлетпүрүнүң тудуг бүдүрүлгелериниң министерствозунуң коллегиязы база тудуг болгаш тудуг үлетпүр материалдарының ажылчыннарының профэвилелиниң Төп Комитединиң президиуму Аар үлетпүр министерствозунуң тудуг организацияларының аразында социалистиг чарыштың 1973 чылдың ийиги кварталында түңнелин үндүргеш, аңаа бирги черни Тыва АССР-ниң «Тыва тудуг» трезиниң коллективи алган деп шиитпирлээн. Ынчангаш бистиң аныяк республикавыстың тудугжулары Бүгү-эвилелдиң тудугжуларының аразында калбарган чарыштың бирги черинге үнүп, Аар үлетпүр министерствозунуң болгаш тудуг ажылдакчыларының профэвилелиниң Төп Комитединиң шилчиир кызыл тугун 25 муң рубльдиң акша шаңналы-биле кады алган.

Министерство чери болгаш тудугжуларның профэвилелиниң Төп Комитеди бистиң тудугжуларывыска күш-ажылчы улуг тиилелге-биле холбаштыр байыр чедирген болгаш моон соңгаар-даа чаа-чаа чедиишкиннерни күзээн телеграмманы чоруткан.

Бо хүннерде «Тыва тудуг» трестке хамаарышкан бүгү коллективтерде ол өөрүшкүлүг болуушкунга тураскаатаан байырлыг митингилер болуп эртип турар. Ол дугайын «Шынның» номчукчуларынга чугаалап бээрин бистиң корреспондентивис «Тыва тудуг» тресте партком секретары эш В. К. Казактан дилээн. Ооң дыңнатканы болза:

— Беш чылдың шиитпирлиг бо чылында трестиң бүгү тудуг организациялары бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар. Трест ниитизи-биле бирги чартык чылдың күрүне планын 102,3 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге тудуг-монтаж ажылдарының күүселдези 7,5 хуу өзүлделиг болган. Бо дээрге бедик көргүзүг, ону чедип алырынга «Кызыл тудуг» эргелели дээн ышкаш мурнакчы коллективтер улуг күжениишкинни үндүрген.

Тываның тудугжуларының Бүгү-эвилел масштавынга эки ажылдыг деп шаңнадып, мактады бергени чүгле бистерге эвес, а бүгү республиканың ажылчы чоннарынга чоргаарал, оларның ажылынга бедик үнелел болур деп санаар бис. Ол дээрге аныяк республиканың экономиказын, культуразын дүрген хөгжүдер дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынының база бир илергейлээшкини-дир.

Шилчиир тук-биле шаңнатканывыска тураскаатаан митингилер найысылал Кызылывыстың тудуг организацияларында боор эртип турар. Оларга чүве чугаалаан бөдүүн тудугжулар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар беш чыл планын база бо шиитпирлиг чылдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш моон соңгаар улам күжениишкинниг ажылдаарын хүлээнип турарлар.

Чижээлээрге, № 48 тудуг эргелелинде малярлар бригадири А. Ельшова:

— Кызыл тукту алганывыс бистиң ажылывыска бедик үнелел болбушаан, моон соңгаар улам эки ажылдаарын хүлээндирип турар. Кызылдың штукатуржулары болгаш малярлары тудугжулар силерни социалистиг чарышка кыйгырып, силерниң соондардан чыпшыр чедер деп турарын силерге дыңнадырын меңээ дааскан улус. Ажылдың чүгле дүргенин бодавайн, ооң шынарынче кичээнгей салыр ужурлуг бис — деп чугаалаан.

Даараныр фабриказының тудуунда ажылдап турар бригадага болган митингиге ук бригаданың кежигүннери ол тудугну 20 хонук бурунгаар ажыглалга киирерин хүлээнген.

Бо ышкаш чижектерни хөйнү чугаалап болур. Тудугларның шынарын экижидер, ажыглалга киирер хуусаазын сагыыр дээш хөй чүүлдерни кылыр ужурлуг бис.

ЧУРУКТА: «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелиниң мурнакчы ажылчыннары (солагай талазындан) тудугжуларның комплекстиг бригаданың удуртукчузу Б. Белков, дашчы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. Оюн, слесарь Г. Тамбовцев, Ленин орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады С. Сандан, тудугжуларның комплекстиг бригадазының бригадири М. Шиповаленко, дашчы, Ленинчи юбилейлиг медальдың эдилекчизи А. Володин, изолировщик Е. Каратаева болгаш дашчы Б. Тюлюш олар-дыр.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Л. И. Брежневтиң Н. Чаушеску, Т. Живков, Ю. Цеденбал олар-биле ужурашканы

Август 1-де Крымга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң РКП-ниң Чиңгине секретары, РСР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Н. Чаушеску-биле ужуражыышкыны болган.

СЭКП биле РКП-ның аразынга харылзааларны хөгжүдериниң, Совет Эвилели биле Румынияның Социалистиг Республиказының аразынга экономика болгаш өске-даа адырлар талазы-биле кады ажылдажылганы калбартырының, социалистиг экономиктиг интеграцияның хемчеглерин боттандырып чорударының айтырыгларын беседа үезинде чугаалашкан.

Ужуражыышкын найыралдыг байдалга эрткен.

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Крымга август 1-де БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков-биле ужурашкан.

Беседа үезинде Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы биле Болгарияның Коммунистиг партиязының аразынга акы-дуңма ёзузунуң харылзааларын улам хандыладырының дугайында Совет Эвилели биле Болгария Улус Республиказының аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылганы хөгжүдер дугайында санал-оная солуушкуну болган.

Л. И. Брежнев биле Т. Живковтуң ужуражыышкыны чүректиң ханызындан найыралчы байдалга эрткен болгаш чугаалашкан бүгү айтырыглар талазы-биле санал-оналдың долузу-биле чаңгыс аайын бадыткаан.

Крымга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң августуң 1-де МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал-биле ужуражыышкыны болган.

Беседа үезинде СЭКП биле МАРН-ның аразынга акы-дуңма ёзузунуң харылзааларын улам хөгжүдериниң айтырыгларын, бүгү талалыг совет-моол кады ажылдажылганы калбартып, хандыладырының кол-кол угланыышкыннарын чугаалажып көрген.

Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбалдың аразынга чүректиң ханызындан, найыралдыг байдалга эрткен ужуражыышкыны чугаалашкан бүгү айтырыглар талазы-биле санал-оналдың долузу-биле чаңгыс аай боор турарын бадыткаан.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Август 1-де РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болган, аңаа 1973 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының баштайгы чартык чылда күүселдезиниң түңнелдерин чугаалашкан.

Хуралдың демдеглээнин ёзугаар алырга, Россия Федерациязының ажылчы чоннары партияның салган сорулгаларын шиитпирлээр дээш шудургу ажылдап турар. Үлетпүрнүң, колхоз, совхозтарның ажылдакчылары беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында эвээш чарыгдалдарлыг, хөй, эки шынарлыг продукция бүдүреринче чүткүлдүг ажылдап турар. СЭКП ТК-ның декабрь (1972 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле хемчеглер алганының болгаш 1973 чылда улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседири дээш Бүгү-россияның республикада калбарган социалистиг чарыжының түңнелинде бо чылдың баштайгы чартыында экономика, культураның бүгү адырларын улам көдүрерин хандырган.

Россия Федерациязының девискээринге үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли эрткен чылдың баштайгы чартыынга деңнээрге чыл планын ёзугаар алды хуу болурунга удур 6,7 хуу улгаткан. Продукция сайгарарының планын үлетпүрнүң республикага болгаш чер-черге чагырткан бүдүрүлге черлери 102,3 хуу күүсеткен, транспорттуң бүгү хевирлериниң чүък сайгарар талазы-биле болгаш үлетпүр продукциязының эң чугула хөй-хөй хевирлерин бүдүрер талазы-биле онаалдаларны күүсеткен. Көдээ ажыл-агыйга сөөлгү чылдарның каңдаашкын уржуктарын ажып эртеринче, малдың баш санын камгалаарынче, продуктуунуң бедидеринче угланган чугула хөй-хөй хемчеглерни боттандырган. Улустуң амыдырал деңнелин улам ыңай бедидер талазы-биле бо чылга онааштыр айыткан хемчеглерни боттандырып келген.

Ооң-биле чергелештир 1973 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планында болгаш 1973 чылдың апрель 23-те РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үндүрген шиитпиринде тургустунган сорулгаларны бүрүнү-биле боттандырарын Россия Федерациязының министерстволары, ведомстволары, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, крайкүүскомнар, облкүүскомнар, Москва база Ленинград хооркүүскомнар ам-даа чедип албаан деп, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Кол хөй-хөй кылыгларны бүдүрүп үндүрер талазы-биле чартык чыл планын күүседирин РСФСР-ниң Чиик үлетпүр министерствозу, РСФСР-ниң Эът болгаш сүт үлетпүрүнүң министерствозу, РСФСР-ниң Чурт үлетпүрүнүң министерствозу хандырбаан.

Продукция бүдүрүп үндүрериниң көвүдедириниң болгаш ооң шынарын бедидериниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының база бүдүрүлге черлериниң, тудугларның ажылының өске-даа көргүзүг-түңнелдерин бедидериниң курлавырлары четчир хемчээлдиг-биле ажыглаттынмайн турар. Капитал тудугнуң, бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга киирериниң планын күүседириниң аажок хожудап турары демдеглеттинген.

Планны болгаш алдынган социалистиг хүлээлгелерни 1973 чылдың баштайгы чартыында күүсеткениниң түңнелдерин ылап анализтээрин, 1973 чылга онааштыр план ёзугаар доктааттынган онаалдаларны чүгле доолдур эвес, харын ажыр күүседир хемчеглер алырын төлевилээш, боттандырарын РСФСР-ниң министрлеринге, ведомстволар удуртукчуларынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, Москва, Ленинград хооркүүскомнарынга дааскан. Дүжүттү чогуур өйүнде ажаап алыры, тарааны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларының чидириглерин болдурбазы, оларны садып алырын, болбазырадып ажылдаарын организастаары, күскү-кышкы үеде ажыглаар мал чемин белеткээри күрүнениң эң чугула сорулгазы деп санаан.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, крайкүүскомнарның, облкүүскомнарның даргалары, хөй-хөй эвилел министерстволарының удуртукчулары, СЭКП ТК-ның харысалгалыг ажылдакчылары киришкен.

(СЭТА).

БОЙДУСЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫЫШКЫНЫ

Суг хөөлбектерин болгаш агаарны боктаадырыышкындан камгалар дугайында хоойлужудулганы Татар АССР-де болгаш Челябинск областа канчаар сагып турар дугайында айтырыгны августуң 1-де РСФСР-ниң Дээди Совединиң бойдус камгалаарының талазы-биле доктаамал комиссиязы чугаалажып көрген. Комиссияның кежигүннери В. В. Ермаков болгаш В. И. Дмитриев ол талазы-биле илеткелдер кылган.

Хемнерниң болгаш хөлдерниң сугларын арыг тургузуп камгалаарынга күрүне хөй акша хөреңгини берип турар. Чижээ, сески беш чылда Татар АССР-ге арыглаал дериг херекселдерин тудуп тургузарынга чээрби миллион рубльди чарыгдаан, а бо беш чылдарында 24 миллион ажыг рубльди чараан. Нижнекамскиде нефть-химия комбинадында, Казаньда органиктиг синтез база синтетиктиг каучук заводтарында суг арыглаарының улуг-улуг комплекстери ажыглалда кирген. Камскиде улуг автозаводтуң бүдүрүлге объектилерин ажыглалга киирери-биле холбаштыр бир хонукта 110 муң дөрбелчин метр сугну арыглаар күчүлүг станция бо чылын ажылдап эгелээр.

Хемнерниң болгаш хөлдерниң сугларын арыг тургузар талазы-биле ажылды чүгле комплекстиг арга-биле чорудар дээрзин хуралга демдеглээн. Суг арыглаар дериглелдерни тудары-биле холбаштыр үлетпүрге ажыглаттынган боктуг сугларның суг хөөлбектеринче агып киирерин эвээжедир херек. Ол сорулга-биле кыры хааглыг суг хөөлбектерин калбаа-биле нептередири чугула.

Кижилерниң амыдыралын улам чаагайжыдары-биле холбашкан өске бир улуг чугула айтырыг—агаарны арыг тургузары болур. Татарияда хоорайларны болгаш нефтичилерниң суурларын газ-биле бүрүн хандырган. Казаньда чуртталга бажыңнарын болгаш үлетпүр черлериниң котельнаяларын шуптузун газ-биле чылыдар кылдыр шилчиткен. Бүдүрүлгелерде, бирги ээлчегде химия бүдүрүлгезинде газты арыглаар болгаш доозун довураакты бодунче тырттар улуг ажыктыг дериглелдерни тудуп, ажыглалда киирип турар. Агаар делгемнерин боктаадырар чорук-биле демиселди республикада улуг харысалга-биле көрүп турар.

Челябинск областа 1970-1972 чылдарга газ база доозун арыглаар дериглелерни болгаш установкаларны тудуп тургузарынга сес миллион ажыг рубльди чарыгдаан. Ол бүгү болза агаарны боктаадырын хирлендирериниң деңнелин дыка эвээжеткен. Чижээ, Магнитогорскиниң металлургия комбинадынга сөөлгү чылдарда доозуннуг болур чорук ийи катап эвээжээн.

Областың хоорайларынга беш чылдың төнчүзүнге чедир бойдус камгалалының тудугларының талазы-биле хемчеглерни ажылдап келген. Ооң күүселдезин ажылчы чоннар депутаттарының хоорайлар болгаш районнар Советтериниң сессияларынга доктаамал чугаалажып көрүп турар.

Суг хөөлбектерин болгаш агаарны боктаадырарындан камгалаарының дугайында хоойлужудулганы Кемерово областа канчаар сагып турарының дугайында комиссияның доктаалының күүселдезин хуралга база чугаалажып көрген.

Чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле комиссия чогуур доктаалдарны хүлээп алган.

(СЭТА).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединден ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден

Герман болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шылгарангай ажылдакчызы, Германияның Социалистиг ажылчын партиязының үндезилекчилериниң болгаш удуртукчуларының бирээзи, совет улустуң улуг өңнүү, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы эш **Вальтер Ульбрихтиниң** үр аарааның соонда 1973 чылдың август 1-де Берлинге 81 харлыында мөчээнин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Совет Эвилелиниң коммунистеринге болгаш бүгү ажылчы чоннарынга хаңы кажыыдал-биле дыңнадып тур-

„Шын“, „Тувинская правда“ солуннарның, Тыва радионуң болгаш телевидениениң каттышкан рейдизи

ЭГЕЛЕКЧИЛЕРДЕН НЕГЕЛДЕ УЛУГ

«1973 чылда чер ажылының тараа болгаш өске-даа продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедири дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын таныжып көргеш, Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларының механизаторлары боттарынга тодаргай хүлээлгелерни албышаан, 1972 чылдың төнчүзүнде республиканың бүгү механизаторларынга кыйгырыг үндүрген. Бии-хемчилерниң социалистиг хүлээлгезинде мынчаар бижээн: «Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында районга ниитизи-биле гектар черден 12,5 центнер, а суггаттыг черниң гектарындан 15 центнер тараа дүжүдүн өстүрүп алыр. Картофельдиң гадан 90, ногааларының —120 центнер дүжүдүн, кукурузаның 130 центнер ногаан массазын алыр. Тарааның ниити чыылдазын 37 муң тоннага чедирер, күрүнеге 10 муң тоннадан эвээш эвес тарааны садар. 70 муң тонна силосту, 2600 тонна сенажты, 13 муң тонна сигенни ниитиниң малынга белеткээр. Сиген ажаап алыр техниканың септелгезин июль 5-ке чедир доозар. Комбайннарның, тараа арыглаар техниканың, хову турлагларының септелгезин август 1-де, «Өөк» болгаш «Саян» совхозтарда тараа арыглаар пункттарының тудуушкунун август 10-да доозар. 120 кижини механизатор кылдыр өөредир».

Чарыштың эгелекчилери алган социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарыл?

АРТЫК КЕЗЕКТЕР АЙТЫРЫЫН ШИИТПИРЛЭЭР

Бии-Хемниң колхозтарының болгаш совхозтарының шөлдеринде тарааның үнүжү багай эвес. Ылаңгыя «Саян» совхозтуң болгаш «Кызыл тараачын» колхозтуң шөлдеринде чаагай үнген тарааларны көөрге — өөрүнчүг. Тускай эртемниглерниң санаашкыннары-биле алырга, районда ниитизи-биле тарааның дүжүдү бо чылын ортумактан өрү боор болур. Ынчангаш бии-хемчилер тарааның ниити чыылдазының база күрүнеге ону садарының талазы-биле алган социалистиг хүлээлгезин чүгле чедир эвес, харын-даа ажыр күүседип болур аргалыг. Ам колла чүве чаагай тарааны кыска хуусаада чидириг чокка ажаап алырынга ыяк белеткенири, ажаап алышкынның бүгү техниказының септелгезиниң дүрген доозары болур.

Ажаап алышкын техниказының септелгезиниң байдалы Бии-Хем районда ындыг-ла эки эвес деп ажыгы-биле чугаалаар херек. Бии-Хемниң механизаторлары ажаап алышкын техниказының септелгезин август 1-де доозарын хүлээлгезинде бижээн. А херек кырында байдал августуң 1-де мындыг. Районда бүгү тараа комбайны 133, ооң иштинден белен болганы 93, ам-даа 40 комбайн септеттинмээн. Жаткалар 65, ооң 27-зи белен эвес, чүък автомобильдери 167, ооң 71 хуузу белеткеттинген. Силос комбайны 41, ооң 13-ү септеттинмээн. Ажаап алышкын техниказының септелгезиниң темпизи «Кызыл тараачын» колхозта дээре. Ол ажыл-агыйда 36 комбайнның 7-зи септелгеде, өскелерин белениниң шугумунда тургускан. Ол ышкаш септелгени «Саян» совхозта багай эвес чорудуп турар.

Бии-Хемниң механизаторларының сөзү ажыл-херээ-биле каржып турары үстүнде сан-фактылардан тодаргайдыр. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери ажаап алышкын техниказының септелгезинче улуг кичээнгейни салып турар. Септекчилерниң ортузунда социалистиг чарышты-даа организастаан, мурнакчыларны материалдыг, моральдыг шаңнап мактаарының хемчеглерин-даа ап турар. Ынчаарга ам септелгениң хожудап турарының чылдагааны чүдел? Кол чылдагаан — херектиг артык кезектерниң чогунда. Ону бадыткаары-биле чаңгыс чижектен киирип көрээлиңер. «Кызыл тараачын» колхозта 7 комбайн ам-даа септеттинмейн турбушаан, чүге дээрге, оларны септээринге херек ийи комплект поршень болуу, үш блок бажы, беш комбайнга трубонадуб, бир ийленчек камера, дамчыдар үш транспортер чок. Ол чүүлдерге чагыгны «Сельхозтехника» черинге чазын-на киирген. А чай дургузунда ол чүүлдерни неген, колхоздан тускай кижилер «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжыышкынынга каш-даа катап чораан. «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынының даргазы эш С. М. Мешкорудников чоокта чаа ол колхозка келгеш, херек артык кезектерниң чок болуп турарын караа-биле көрүп бүзүрээш, ол чүүлдерни чорудуп бээрин аазаан. Ооң соонда удаваанда колхозтуң төлээзи Мешкорудниковтуң аазаан артык кезектерни алыры-биле аңаа чеде бээрге, «ол артык кезектер силерниң бодуңарда бар-дыр, ындыг болганда, оларны силерге бербес бис» дээн. Бо мырыңай алдап, аазааш, ойталап каар. «Өөк» совхозта 18 комбайн белен эвес. Оларны септээринге СК-Д5 деп 6 комбайнга үстүкү решёта чок, дөрт комбайнга солулга коробказы херек, үш комбайнда тараа тыртар шнек четпес.

Оон өске база бир чылдагаан болза, чамдык ажыл-агыйлар механизаторлар чедишпес деп сылдаг-биле комбайннар септелгезин саададып, район төвүнден механизаторлар чорудуп бээрин манап турар аян бар. Чижээ, «Хадын» колхозту көрээлиңер. Ында 5 комбайн ам-даа септеттинмээн. Оларны септээринге херек колдуг артык кезектер бар. А ол хиреде-ле септелгени кылбайн турар. «Район төвүнден 5 комбайнерни чорудуп бээр болган чүве. Оларны манап тур бис. Олар келгеш септээр ыйнаан» — деп, колхозтуң кол инженери эш В. Г. Бессонов чугаалап турар. Ол колхоз бодунуң машиназын септеп алган чамдык комбайнерлерин сиген кезилдезинче чоруткан, а септээр ужурлуг комбайннарны район төвүнден мобилизастаан улус кээп септээринге ылавып турар. Өскениң дузазынга ынаныр олурар шак ындыг тайбыңзыргай хөөннер-биле эптежип болбас херек.

Дүжүт ажаап алышкынының эгелээринге чедир санныг хонуктар арткан. Үе манавас болгай. Бии-Хемниң механизаторлары ажаап алышкын техниказының септелгезин доозар төлээде, ам-даа улуг хемчээлдиг ажылды кылыр ужурлуг. Ынчангаш районнуң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары техника септелгезиниң темпизин дүргедедиринче кичээнгейни күштелдирип, бо ажылда четпестерни чайладырының хемчеглерин алыр хүлээлгелиг. А артык кезектер дугайында айтырыгны «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкыны дарый шиитпирлээр ужурлуг. Мањаа соңгаарладыышкын туруп болбас. Чаа дүжүттү чидириг чок ажаап алыры аңаа техниканы канчаар белеткээнинден хамааржыр дээрзин утпас херек.

САРААТТАР ХҮННҮҢ-НЕ НЕМЕЖИП ТУРАР

Ниитиниң малынга чем белеткели Бии-Хем районда бо хүннерде хайныышкынныг чоруп турар. Бүгү-ле ажыл-агыйлар ол чугула кампанияже массалыы-биле кирипкен. Июльдуң сөөлгү хүннеринде медээни ёзугаар алырга, район 13.187 тонна сиген белеткээр планындан 3113 тоннаны белеткээн, азы 25,3 хуу күүсеткен. 2600 тонна сенажтан 1.444 тоннаны салган. Эрткен чылдың ол үезинде чүгле 537 тонна сиген белеткээн, сенаж шуут салбаан турган. Бо чылын районнуң девискээринде сиген чаагай үнген. Ынчангаш ажыл-агый бүрүзү малга чүгле чаңгыс чылда четчир эвес, харын-даа бүдүн чартык чылда четчир чем курлавырын тургузуп ап болур аргалыг. Сиген белеткелиниң темпизи бо чылын шалып болуп турар.

Сиген белеткелин «Кызыл тараачын» колхозта организастыг чорудуп турар. Ол ажыл-агый 2873 тонна сиген белеткээр планындан 594 тоннаны кылып, ону 20,7 хуу күүседи берген. Аңаа чамдык хүннерде 200 тонна чедир сигенни бөлүп сарааттап турар. Мал чеминиң белеткели «Саян» совхозта база-ла хайныышкынныг. Саянчылар 937 тонна сигенни бөлүп сарааттаан, азы планны 25,6 хуу, 1000 тонна сенаж салыр турган, 1244 тоннаны салган. «Өөк» совхозта ажылдың темпизи база бедик. Өөкчүлер 16,5 тонна витаминниг сигенни белеткээн. Бо арганың утказы чүл дээрге, сигенни шала кевиргеш, улуг эвес сноптар кылдыр баглааш, ол дораан-на чүдүрүп чоруткаш, хүн көрбес караңгы кажаа иштинге аскаш кургадып турары болур. Ынчаар кургаткан сиген мырыңай ногаан хевээр болур, чаш малга эң-не таарымчалыг, бедик шынарлыг чем. Ол арганы өөкчүлер эрткен чылын бир-ле дугаар хереглеп эгелээн. Ындыг арганы өске ажыл-агыйлар ажыглаары чугула.

Мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле «Шивилиг» совхоз болгаш «Хадын» колхоз хожудап турар. «Шивилиг» чүгле 106 тонна сиген белеткээн, азы планның 8,4 хуузу. «Хадын»— 98 тонна сигенни тырып боодалдаан, азы планның 7,4 хуузу. Бо ийи ажыл-агыйның кайызының-даа шөлдеринде сиген эки үнген. Ылаңгыя «Хадын» колхозтуң Баян-Колда шөлдеринде сигенниң тереңи мырыңай метр чедип турар. А ол хиреде-ле колхоз сиген кезилдезинге озалдап кирген. Ам сорулга болза, мал чеминиң белеткелиниң темпизин улам-на дүргедедири, ону дүжүт ажаап алышкынының бетинде доозар дээш бүгү күштү олче мобилизастаары болур. Мал чеминиң белеткелинче бүгү малчыннарны, хоорайның болгаш суурларның чурттакчыларын хаара тудары, сигенчилерге шеф дузаламчызын көргүзери эргежок чугула.

«ШЫН», «ТУВИНСКАЯ ПРАВДА» СОЛУННАРНЫҢ, ТЫВА РАДИОНУҢ БОЛГАШ ТЕЛЕВИДЕНИЕНИҢ РЕЙД БРИГАДАЗЫ.

КҮЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛДААР

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылының бирги чартыында республиканың үлетпүр ажылдакчылары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга турарлар. Айыткан планнарны болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле элээн чедиишкиннерлиг ажылдаан.

Бирги чартык чылда үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 5,5 хуу өскен. Пландан ажыр 2,2 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган, чылдың хүлээлгезинде 3 млн. рубльдиң продукциязын сайгарарын көрген болгай. Чылда алган хүлээлге ёзугаар 1,2 муң тонна даг-дүгүн белеткээр турган, чартык чылда 1,9 тоннаны бүдүрүп үндүрген.

Электри энергиязын, тууйбу, чыып-эптээр демир-бетон, дилит материалдарын, хөмүрдашты бүдүрүп үндүрериниң бедиткен хүлээлгелери база ажыр күүсеттингилээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 102,8 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5,2 хуу өскен.

Ниити ажыглаалдың автотранспорту-биле чылда 240 муң тонна чүъкту, 160 муң пассажирни чедирер хүлээлгелиг турган, алды айларда пландан ажыр 153 муң тонна улус ажыл-агыйының чүъктерин, 700 муң пассажирни чедирген.

Республиканың харылзаа ажылдакчылары чедиишкинниг ажылдаан. Харылзааның бүдүрүлге-техника эргелелиниң бүдүрүлгелери пландан ажыр 28 муң рубльдиң орулгазын алган. Бүдүн чылдың хүлээлгезинде ол көргүзүг 17 муң рубль. Ол бүдүрүлгелерде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинден продукция бүдүрериниң хемчээли 26 муң рубльге көвүдээн. А чылдың социалистиг хүлээлгезинде 30 муң рубль чедирер турган. Социалистиг хүлээлгелерде көрдүнгениниң ёзугаар Сарыг-Сепке чартык автоматтыг телефон аппаратуразын тургускан. Сарыг-Сеп — Бүрен-Бай-Хаак, Туран — Өөк, Кызыл — Кара-Хаак, Кызыл — Элегес-Аксы аразында хөй каналдыг аппаратураларны ажыглалга киирген.

Эртем-техниктиг депшилгениң негередириниң темпизи өскен, күш-ажылды организастаары экижээн. Бүдүрүлгелерниң цехтерин чаа дериглелер-биле чепсеглеп, машиналары, механизмнерни бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары-биле механизацияны, автоматчыдылганы тургузарый боттандырган.

Республиканың бүдүрүлгелеринге чаа техниканы ажыглаарының талазы-биле чамдык хемчеглерни ап чорутканының түңнелинде 500 муң рубльдиң экономиктиг ажыы алдынган. Бүдүрүлгеге 350 чогаадыкчы саналды ажыглап, оон чылда 700 муң рубльди алыр турган, 610 муң рубльдиң экономиктиг ажыын алган.

Бүдүрүлгелерниң ажыл-чорудулгазын экижидер талазы-биле «Тыва даг-дүгү» комбинаттың (партком секретары Д. Свавильный), Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң (парторганизация секретары В. Ворошин), Кызылдың тууйбу заводунуң (Л. Турманова), эът комбинадының (Г. Литвинцева), № 2 АТБ-ның (В. Комарова) болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң партия организациялары эки үлегер-чижектиг ажылдап турар. Бо организацияларның коммунистери шиитпирлиг ажылдаары негеттинер кол-кол участоктарда быжыглаттынган.

Кызыл хоорайның районнарда партия организациялары капитал тудугну тударын дүргедедиринче сагыш салып турар апарганы демдеглепчиг. Бирги чартык чылда 25 оруннуг ийи каът эмнелге, Ак-Туругда 200 олуттуг клуб, 9 муң малга мал кажаалары, 36,3 муң дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнары болгаш өске-даа тудугларны ажыглалда киирген. «Тыва тудуг», «Тыва көдээ-тудуг», «Тыва септелге-тудуг» трестер, «Кызыл электри-четки тудуг», «Сельхозтехниканың» септелге-тудуг, «Көдээ электри-тудуг» эргелелдери чартык чылда тудуг ажылдары кылырының планын чедиишкинниг күүсеткен.

Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, тудуг-монтаж ажылдары кылырының темпизи 3,4 хуу өскен. Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы 102,6 хуу күүсеттинген.

Ынчалзажок элээн каш министерстволарның, эргелелдерниң, бүдүрүлгелерниң, тудуг организацияларының удуртукчулары ажылын партияның XXIV съездизиниң шиитпирлериниң негелделеринге дүүштүр эде тургуспайн турарлар. Айыткан планнарны, бедиткен хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседиринче ажылчыннарны мобилизастаарын четпес организастап, бар арга-курлавырларны ажыглап, эвээш чарыгдалдарны үндүрүп, орулгалыг ажылдаарын чедип алырынче сагыш салбайн турар. Чижээ, «Тыва кобальт» комбинат (директору А. Ванжа), «Тудуг кезектери» комбинат (директору К. Чащухин), аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели (начальниги В. Коганков), «Тыва септелге-тудуг» трест (эргелекчизи М. Емельянцев), республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны (С. Мешкорудников) чартык чылда продукция сайгарарының планын күүсетпээн.

Ол бүдүрүлгелер ниитизи-биле 372 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн. Бажың иштиниң эт-херекселдерин, чалаң сүт продуктуларын, хлеб болгаш булочка аймаан бүдүрүп үндүрериниң планнары күүсеттинмээн. 20 хире бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң планын күүсетпээнинден 459 муң рубльдиң продукциязы чедир алдынмаан.

Эрткен чылдың деңнели-биле алырга, «Тыва электри-четки» эргелели, «Тудуг кезектери» комбинат, аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели, автосептелге заводу, дааранылга комбинады күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң темпизин кудулатканнар.

Шагаан-Арыгның, Хову-Аксының чүък база Кызылдың пассажирлер автобүдүрүлгелери пассажир чедирериниң күрүне планнарын күүсетпээн. Ол бүдүрүлгелерде партия организациялары ындыг четпестер-биле эптежип турар, эртем-техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге ажыглап, организакчы болгаш экономиктиг ажылдың деңнелин бедидеринче кошкак кичээнгей салып келген.

Чартык чылдың планнарын болгаш бедиткен хүлээлгелерин «Тыва суг-тудуг» трест, Тываның автоорукатар ажыглалының болгаш тударының эргелели, № 72 мехколонна, респотребсоюзтуң септелге-тудуг участогу болгаш өске-даа организациялар күүсетпээн. Республикада тудуг кылыр организациялар 165 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын чедир шиңгээтпээн.

Тудугларны материал-техниктиг бааза-биле быжыглааны кошкак. Тудуг материалдары, демир конструкциялар чедир сөөртүнмейн турар. Тудуг трестериниң хууда баазаларын тудары чылдан чылче узамдыгып келген. Бирги чартык чылдың бо хожудаашкыннарындан чогуур түңнелдерни үндүрүп, чогаадыкчы ажылдап, эвээш чарыгдалдар бээр аргаларны ажыглаарынче партия, профэвилел, комсомол организациялары сагыш салыры чугула. Ажылда бар четпестерни дайынчы байдал-биле чайладып тургаш, тоску беш чылдың шиитпирлиг чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле доозар ужурлуг бис.

Б. ШИМИТ,
СЭКП Тыва обкомунуң үлетпүр-транспорт килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Улус өөредилгезиниң хоойлужудулга

Үндезиннерин боттандырар дээш

АНЫЯК КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ — ОРТУМАК ЭРТЕМ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чаа болган алдыгы сессиязынга улус өөредилгезиниң хоойлужудулга Үндезиннерин чугаалажып көрүп, хүлээп алганы партияның болгаш чазактың совет улустуң амыдыралчы чаагай чоруу дээш сагыш салышкынының база бир илерээшкини болган.

Бистиң республикада ажылчын болгаш көдээ аныяктарның кежээки база бот-өөредилгези багай эвес боттанып турар. Сөөлгү үш чылда ажылчын аныяктарның неделяда 36 шак өөредилге планныг школазынга 754 кижи турганындан бо эрткен 1972—73 өөредилге чылында 2960 кижи четкен, а көдээ аныяктарның неделяда 28 шак өөредилге планныг школазынга 1970—71 өөредилге чылында 455 кижи өөренип турган болза, бо эрткен өөредилге чылында оон 266 аныяк кижи хөй болган. Ол ышкаш республиканың бот-өөредилгелиг школазының шугуму-биле өөренип турарларның саны чыл санында улам көвүдеп орар. 1970—71 өөредилге чылында ол системага 1457 кижи, 1971—72 өөредилге чылында—4484, а бо эрткен өөредилге чылында 5989 кижи четкен. Бо бүгү болза бистиң республикада аныяктарның ниити билигже чүткүлүнүң өзүлдезин тодаргай херечилеп турар-дыр.

Бо чылын Тывага ажылчын аныяктарның 2297 кижилиг 9 школазы, көдээ аныяктарның 732 өөреникчилиг 4 школазы ажылдап келген. Бот-өөредилгелиг школаларның системазынга 48 өөредилге-консультация пунктулары ажылдап турган.

Бистиң кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларывыс сөөлгү чылдарда аныяктарның бүдүрүлгеге ажылдап турган, ортумак эртем чедип алырынга элээн кескү чедиишкиннерлиг болган. Оларның чамдыызын борта кыска анализтеп көрээли. Чижээ, Кызыл хоорайда № 1 кежээки (ээлчеглиг) ниити ортумак школа найысылалдың баазалыг школазы болу берген. Аңаа бо эрткен өөредилге чылында 413 кижи өөренген, ниити өөредилге түңнели 94,6 хуу болган. Школа 10 класс өрээлдерлиг. Олар шупту физика, математика, төөгү, орус дыл болгаш литература кабинеттеринге үстүнген. Үк кабинеттерни эргежок чугула өөредилге-көргүзүг дериглери-биле, өөредилгениң техниктиг херекселдери-биле дерээн.

Бо школа дуржулгалыг башкы кадрлар-биле четчелеттинген. Шупту 16 башкының 14-түү дээди эртемниг. Мында башкылар үениң негелдезинге дүүштүр ажылдап турар. Чижээ, школаларның чаа план болгаш программаже шилчээнин барымдаалааш, башкылар шупту республиканың башкылар билиин бедидер институдунга болгаш республикадан дашкаар тускай белеткелди эрткен. Билиг бедидериниң ындыг белеткелин школаның бодунда болгаш хоорайда методиктиг каттыжышкыннар дамчыштыр база чоруткулаан.

Школаның өөредилге-материалдыг баазазын быжыглап, ажыл биле өөредилгени холбаарынга эргежок чугула таарымчалыг байдалды тургускаш, школаның башкыларының ажылчы коллективтерге барып, билиг бедидериниң чугулазын калбаа-биле тайылбырлап турары — ол бүгү школаның ажылын эки түңнелдерге чедирип келген. Үк школада өөреникчилер чыыр ажылга бүгү педколлектив киржип, башкы бүрүзү үлетпүр бүдүрүлгелеринде быжыглаттынган, а профэвилел месткомунуң кежигүннери өөреникчилер четчелээр бөлүктерни удуртуп турары солун.

Өөреникчилерниң санын эвээжетпес, оларның билииниң шынарын бедидер талазы-биле республиканың бот-өөредилгелиг школазы база багай эвес чедиишкиннерни чедип алган. Бо чылын ында өөренип турарларның 97,5 хуузу бүрүн арткан. Ол дээрге, эрткен чылдыындан оранчок бедик көргүзүг. Оларның база бир эки кылып турар чүүлү — бүдүрүлге черлери-биле демнежип алгаш, ажылдап турар аныяктарның өөредилгезин бүдүрүлгечи ажыл-чорудулгазы-биле холбаарының хемчеглерин ажылдап кылып турары болур. Башкылар график ёзугаар бүдүрүлгелерни болгаш организацияларны эргип, аныяктарның кичээлге кээп турарын, өөредилгезин, ажылчыннарның өөредилгезиниң байдалы-биле таныштырып, херек болза оларга практиктиг дузаны чедирип, боттарының өөреникчилериниң ажылдап турар байдалын, бүдүрүлгечи көргүзүглерин билип ап турар. Өөредилгени контрольдаарын экижидер сорулга-биле школада өөреникчилерниң бүдүрүлге ажыл-чорудулгазын болгаш өөредилгезин ай санында түңнеп турар чаңгыс аай негелдени чурумчутканы черле таарымчалыг. Өөредилге-кижизидилгеге хамаарышкан айтырыгларны бүдүрүлге болгаш профэвилел хуралдарынга үргүлчү чугаалажып, чугула шиитпирлерни хүлээп алгылаан.

Өөредилгениң бо хевири бистиң аныяк өскенивистиң ортузунга нептеренгей апар чыдарын айтыр херек. Амгы үеде республиканың бот-өөредилгелиг школазы 7 районну хаара тудуп, 1443 өөреникчилиг 33 консультпунктуларлыг болу берген.

Бо эрткен өөредилге чылында кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларга өөреникчилер чыып алыр талазы-биле улус ажыл-агыйы планы дыка хөй школаларда ажыр күүсеттинген. Чижээ, Чадаанада районнуң бот-өөредилгелиг школазы 200 кижини, Улуг-Хемниң хүндүскү бот-өөредилгелиг школазы 340 кижини хөйнү киирип алган. Ынчалза-даа республикада ам-даа 12 муң ажыг 30 хар чедир назылыг кижилер сес чыл болгаш ортумак билиг чок болуп турарын барымдаалап көөрге, аныяктарны өөредилгеге хаара тудар ажыл бисте ам-даа чогуур деңнелинде тургустунмаан дээрзин херечилеп турар.

Дыка хөй үлетпүр, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң профэвилел, комсомол, партия болгаш совет органнарының удуртукчулары аныяктар өөредилгезинге кошкак кичээнгей салып, ол талазы-биле бүдүн республика хемчээлинге-даа, районнар, бүдүрүлгелер болгаш организациялар аайы-биле-даа тодаргай план чок болуп турары четпес. Мында четпес чүүлге ажылчын коллективтерде ындыг школаларга дузалаар чөвүлелдерни тургуспааны база хамааржыр. Оон туржук, «Аныяк ажыл-ишчи бүрүзүнге — ортумак эртем» деп көрүлдениң оргкомитеттери кайы-даа районга хурал эрттирип, түңнел үндүрүп көрбээн. Улус өөредилге органнарының шугуму-биле ажылдап турар аныяктарның өөредилгезиниң деңнелин бо чылын ховар чугаалашканын чүнүң-биле тайылбырлаарыл? Бо четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни боттандырары улус өөредилгезин улам ыңай экижидер талазы-биле партияның болгаш чазактың салып турар сорулгаларын күүседиринге улуг идиглер бээр.

Эң сөөлүнде бо эрткен өөредилге чылының түңнелдеринге доктаап көрээли. Өөредилге хуузунуң талазы-биле Туранның хүндүскү бот-өөредилгелиг школазы өскелерден дээре (98,2 хуу) болган. Тээлиниң ажылчын аныяктар школазының көргүзүү оон калыш чок (98 хуу), ынчалза-даа өөреникчилерниң школазын ара каар, оон үнер чоруу мында туранчылардан дээре: Туранга чыл эгезинде 303 кижи өөренип кирген болза, чыл төнчүзүнде чүгле 110 кижи арткан, а Тээлиге—249 кижиниң 222-зи дооскан. Ындыг чегенчиг байдал Чадаананың бот-өөредилгелиг, Кызылда ажылчын аныяктарның № 1, Улуг-Хемниң хүндүскү бот-өөредилгелиг школаларында бар болуп турары четпес.

Ам кол сорулга чүл дээрге, чаа өөредилге чылынга четчелээшкинни бедик деңнелге чорудары, өөредилге чылын организастыг эгелээри болур.

Т. НАМЧЫЛАК,
Республиканың башкылар билии бедидер институдунуң методизи.

Дувуренчиг медээ

ТАРАА ШӨЛҮ ОДАР БОЛГАН

Ажылым аайы-биле «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр», «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның тараалаң шөлдерин эргип чордум. Шөлдерде үнүжү чаагай, чамдыктары баш тырта берген, чер-чери-биле чаптылган, сырын-хаттың ээзининге хөлбеңнеди чалгаан кара-ногаан тарааны көөрге, сеткилге өөрүнчүг.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында чөөн-хемчикчилер чаагай дүжүттү ажаап алыр дээрзин ханы өөрүшкү-биле магадап турумда, дураным караның шөзүнга дириг амытаннар кестүп келди.

Чүү болду дээш Хемчик өл чарыы—Кызыл-Тайганың белдиринче хап үнгеш, «Сүт-Хөл» совхозтуң тараалаң шөлдерин эргилдир дураннадым. Суг-Аксы суурнуң кедээ талазында тарааны суур чурттакчыларының бода малы амдыгаштан-на «комбайннаан» турлар. Дураныымны «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының Суг-Аксы суур чоогунда тараазынче углаптым. Ону база-ла мал үглээнин, чаагай чемге мага хандыр тоткаш, тарааны саза базып чытпылааныын көргеш, сагыжымга мындыг бодал кире дүштү: «Бодунуң хамаарылгазында турар «Сүт-Хөл» болгаш кожазы «Алдан-Маадырның» өстүрген байлаан камгалаарын, Суг-Аксы суурнуң чурттакчыларының хууда малдарын кадатка шыңгыы тударын Сүт-Хөл кожуун Совединиң күүскому (даргазы К. Оскал-оол чүге организаставас ирги?»

Тайга белин одурту Чес-Булуң кедээзи-биле куду чоргуп батпышаан, дураннаашкыным уламчыладым. Кара-Чыраа, Кызыл-Тайга суурларның чурттакчыларының хууда бода болгаш шээр малы хайырааан тарааны хайыра чокка үңгээн чорлар. Ол-ла чорааш Инек-Даш шөлүнде тараа суггарган суггатчыларга ужуражы бердим. Олар-биле чугаалажып, тарааны мал чип, саза базып турарынга хараадааныымны илереттим.

— Ат чүве-ле болгай. Чылдың-на ындыг болдур ийин, тарааны малга чидиртпес, тараа камгалалын күштелдирер, мал кададын шыңгыы организастаар дугайы Ишкин, Сүт-Хөл кожуун Советтерниң шуут херээ-дир — деп, К. Ондар чугаалады.

Шеми, Хөндергей кожуун Советтерниң хамаарылгазында ажыл-агыйларже хаптым. Хөндергей суурнуң чурттакчыларының малы СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Ак-Баалыкта тараазын эрткен чылдардагызы ышкаш чип, саза базарын уламчылавышаан. «Большевик» совхозтуң суурунуң үстүү, кедээ, алдыы талаларында тараалар хөй малдың одарлааныын дураным ачызы-биле эскерип кагдым. Шеми өрү Мойналык үстүнде малчыннарның аалы. Мойналык адаанда болгаш Үстүү-Ховуда тараалар мал одарынче шилчээн болду.

Сүт-Хөл, Ишкин, Хөндергей, Шеми кожуун Советтериниң күүскомнарының даргалары К. Оскал-оол, Т. Докур-оол, М. Экер-оол, К. Калдар-оол тараа камгалалын күштелдирер, мал кададын шыңгыырадыр, тараа чип, саза базып турар малдар ээлерин хемчег алыр талазы-биле ажыл чорудары шыңгыы негеттинип турар.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

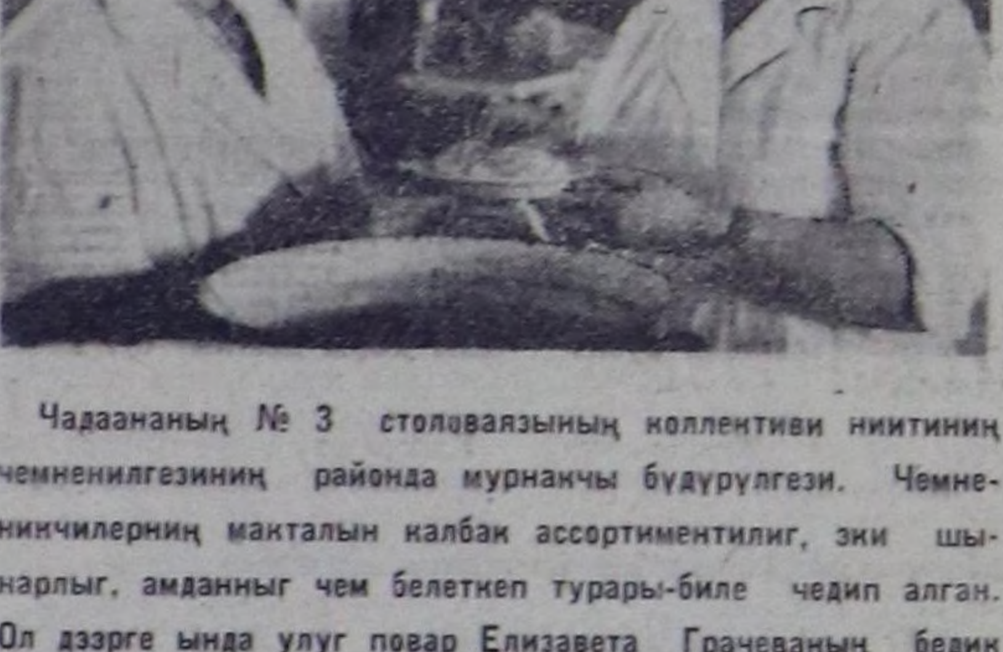

Чадаананың № 3 столовазының коллективи ниитиниң чемненилгезиниң районда мурнакчы бүдүрүлгези. Чемненикчилерниң макталын калбак ассортиментилиг, эки шынарлыг, амданныг чем белеткеп турары-биле чедип алган. Ол дээрге ында улуг повар Елизавета Грачеваның бедик дуржулгалыг, хууда үлегерлиг, организакчы ажылы-биле четтинген. Ооң база бир бүзүреддиг дузалакчызы повар Донгак Өлзей болуп турар.

ЧУРУКТА: Елизавета Грачева биле Донгак Өлзей ажыл үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

АКШ-тың Эртемнериниң национал академиязының президентизи Ф. Хэндлерге баштаткан америк эртемденнер төлээлери ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Новосибирскиде эртем төвүнге чораан.

Аалчылар ССРЭ-ниң ЭА-ның Сибирь салбырының саналга төвүнге, цитология болгаш генетика, органиктиг химияның, автоматиканың болгаш электрометрияның, ядролуг физиканың институттарынга болгаш чартык дамчыдыкчыларның физиказының институдунга чорааннар.

ЧУРУКТА: америк эртемденнерниң Ядролуг физика институдунга чорааны.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникаазы).

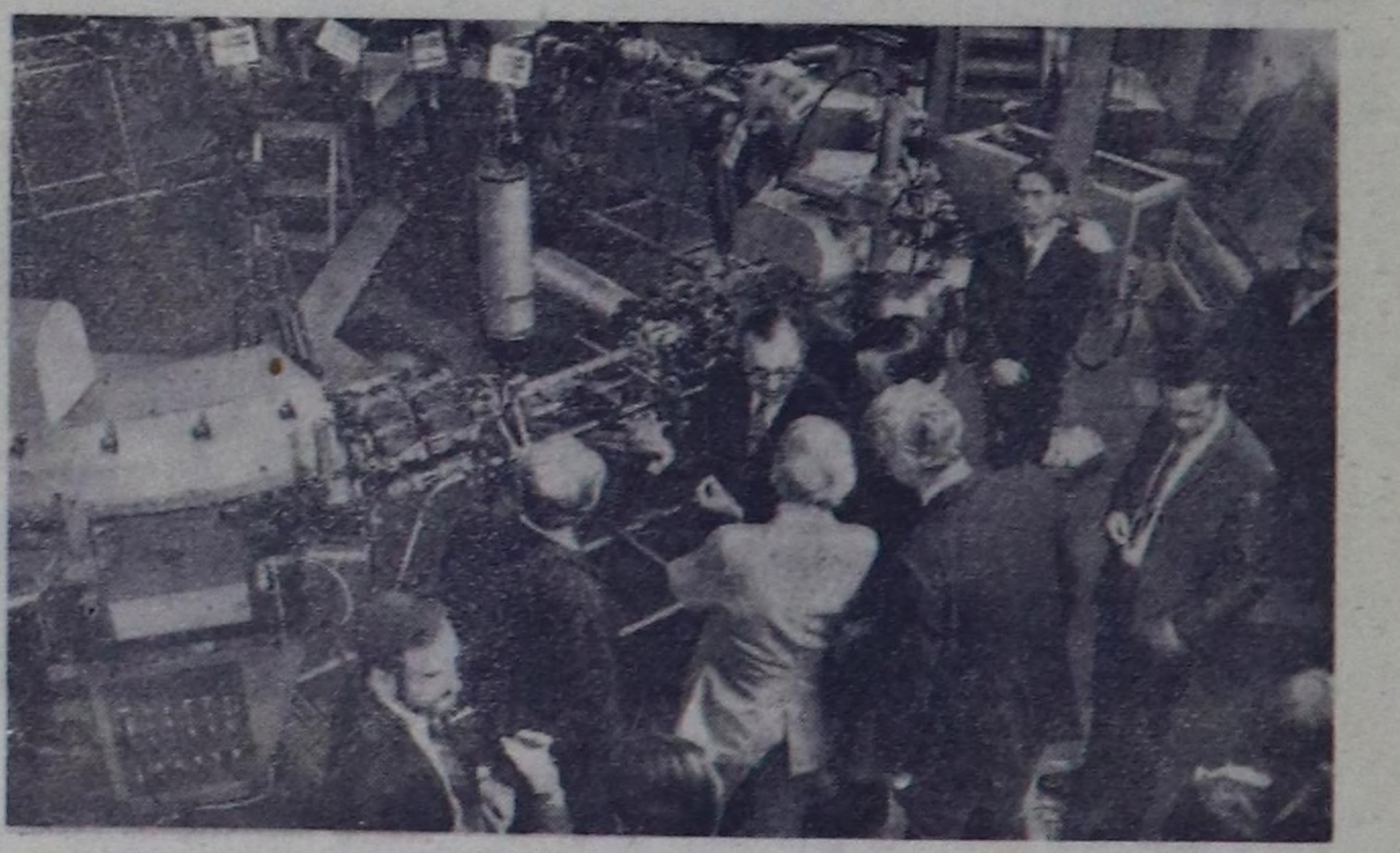

ХООЧУН ХОЙЖУНУҢ ҮЛҮҮ

— Хой малдап ажылдаанывыстан бээр 21 чыл чедип чор. Бис малга ажылдап кирип турар үевисте бергелер хөй турган. Бистиң районга колхозтар чаа-ла бут кырынга туруп быжыгып алгалак үеде оларның экономиказы база кошкак турган. Ооң харааазы-биле колхозчуларның амыдырал-чуртталгазы чогуур деңнелге четпес турган. Ындыг болганда мал ажылының байдалы кандыг турганы билдингир. Ам дээрге малчын кижиниң ажылы солун болгаш амыдырал-чуртталгазы байлак апарган. Партияның болгаш чазактың улуг сагыш салышкынынга бүргеткен чүве болганда кижиниң тура-соруу-даа бедик боор-дур.

Үстүнде сөстерни Бай-Тайга районда «Тээли» совхозта 1943 чылдан бээр партия кежигүнү, мурнакчы хойжу Хертек Авыдаевич Адыг-оол чугаалап турар.

Хойжу Х. Адыг-оол тоску беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылынга багай эвес көргүзүглүг ужурашкан. Ол төрүүр 100 хойга онааштыр 105 хураганны камгалап алган. Хойжу ажылдап келгениниң үезинде, ылаңгыя сөөлгү чылдарда төрүүр 100 хойга онааштыр 101—108 хураганны ап келген. Сөөлгү он чылды алырга безин 10 кодан хойну ниити коданга немээн.

Бодунуң ажылының дуржулгазын чугаалап оргаш, Хертек Авыдаевич мынча дээр:

— Хойжу кижиниң кичээнгей салыр чүүлдериниң бирээзи болза, хой хураганнаар үеге белеткенири болур. Хойлар кызыравайн, четче төрээн турзун дээр болза, тарып боозадылганы эки организастаар херек. Ону август айдан эгелээш чорудар болза январь, февральда хураганнар алдынар. Олар частың дошкун үезинге чедир элээн доруга берген турар болгаш ону шыдамык эртер.

Бистиң тускай эртемниглеривис тарып боозадылганың ажыктыын, хураганнарны январь, февральда алырының чугулазын хөй удаа тайылбырлап келген болгай. Ооң херек кырында ажыктыын—малчын база бадыткап турар.

Хертек Авыдаевичиниң чедиишкинниг ажылынга дузалакчы хойжу, коммунист, ооң өг-бүлезиниң ээзи Долзат Докпашевна улуг үлүг-хуузун киирген. Дузалакчы хойжу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, Ленинчи юбилей медальдың эдилекчизи.

Хойжулар амгы үеде чайлагда малын семиртип турарлар. Ооң-биле кады Хертек Авыдаевич кыштаглаашкынга белеткенип, ылаңгыя малга чем белеткээринге идепкейлиг киржип турар.

С. ИРГИТ.

Эки шынарлыг эътти — күрүнеге

1973 чылдың бирги чартыында бистиң республиканың дыка хөй ажыл-агыйлары күрүнеге семис-шыырак малдарны дужаар сорулга-биле малдың семиртилгезин дыка экижиткен. Чижээ, күрүнеге саткан бода малдарының ортумак дириг деңзизи Бии-Хем районга 351 кг болгулаан. Ол ышкаш Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы чартык чылда эът бүдүрерин 115,4 хуу күүсетпишаан, күрүнеге саткан аныяк шарыжыктарының 93,7 хуузун эки күштүг кылдыр дужааган. Бии-Хем районнуң «Кызыл-тараачын» болгаш «Хадын» колхозтарының күрүнеге саткан бода малдарының 94—86 хуузу эң эки күштүг болгулаан. Ол ажыл-агыйлар күрүнеге 16—19 ай назылыг аныяк шарыжыктарны саткан.

Үстүнде ажыл-агыйлар семиртилгени эки тургусканын бо көргүзүглер бадыткап турар. Аныяк шарыжыгаштарны назы-хар болгаш деңзи аайы-биле үзүп тургускаш, оларны зоотехниктиг чурум ёзугаар рационун таарыштырып, чемгерилгезинге хөөткен чарба далганны ажыглап турган. Бөдүүн чемнерни буска чымчаткаш, силос база концентраттыг чемнер-биле холуп берип турган. Ол чорук малдың семиртилгезинге эки түңнелди берген. Ынчангаш ол ажыл-агыйлар бирги чартык чылда күрүне-биле чогуур өй шаанда үзе санажып, эки шынарлыг эътти киирген.

Республика ниитизи-биле эът бүдүрерин эрткен чылга деңнээрге, 303,8 тонна көвүдеткен. Ынчалза-даа күрүнеге кирген бода малдың ортумак дириг деңзизи эрткен чылдаазы хевээр — 263 кг болуп артып турары хомудаанчыг. Эрткен чылга деңнээрге күрүнеге саткан бода малдың ортумак деңзизи Улуг-Хем, Таңды, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйларында кудулаан. Бо районнарның ажыл-агыйларының удуртукчулары, мал ажылының тускай эртемниглери мал семиртилгезиниң чугулазын, экономиктиг ажыктыын өөренип көрбейн турары шын эвес.

Үстүнде айыткан районнарның ажыл-агыйлары күрүнеге бода малды садар мурнунда хар-назы аайы-биле үспейн, эки күштүг, улуг деңзилиг 16—18 ай назылыг бода малдарны кырган азы улуг назылыг малдар-биле холуштур киирип турар. Оон түңнелинде 300 кг-дан өрү деңзилиг аныяк бода малдарны сатканы дээш немелде өртектерни албайн турар.

Бо четпестерни моон соңгаар чайладыр сорулга-биле мындыг хемчеглерни алза чогуур. Эъткир угланыышкынныг бода малды өстүрүп турар ажыл-агыйларга бызааларны бир инекке ийи-үштү эмзирип өстүрерин база катап организастаар ужурлуг. Ынчаар сүт ээп өскен бызааларны күжениишкинниг семиртилгеге 12—13 айлыынга чедир тургузарга, ортумак дириг деңзизи 300 кг чеде бээр. Күжениишкинниг семиртилге арга чоктан болдунмас ындыг ажыл-агыйларга ол-ла бызааларны эки одарлаткаш, ийи харлыында бирээзин-не 350—380 кг деңзиге чедирип болур арга бар. Бо арганы Өвүр, Эрзин, Тес-Хем районнарга ажыглаары тергиин чугула.

Бызааларны үскен дораан өй-тавында чемгерилгеге тургускаш, ийи харлыында садарга, бир баштың ортумак дириг деңзизи 400 кг чеде бээри практикада билдингир. Эрткен чылын Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы база Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозу 18—20 айлыг аныяк шарыжыктарны 400—420 килограмм дириг деңзиге чедир азыраш дужааган.

Аныяк бода малды семиртилгеге тургузары экономика талазы-биле кончуг ажыктыг. Аныяк малдың организми биология талазы-биле эвээш хемчээлдиг чем чарыгдалынга дүрген улуг деңзини бээр аргалыг. Чижээ 6—12 айлыг бызаалар зоотехниктиг чурум ёзугаар бир килограмм дириг деңзи немеп алырынга 9,3 чемгерилге единицазын чарыгдаар, а улуг бода малдар ол-ла немелде деңзиге 12 чемгерилге единицазын чарыгдаар. Моон алгаш көөрге, аныяк малды семирти азыраары улуг ажыкты бээри тодаргай-дыр.

Бистиң республиканың түс-түс ажыл-агыйларында мал чеминиң баазазы дески эвес болганда, семиртилгени кандыг арга-биле чорударын шилип алыры бир кол айтырыг. 1973 чылдың ийиги чартыында малдың чайгы одарладышкын семиртилгезин организастыг чорудуп тургаш, күрүнеге эът садар хүлээлгени күүседири, эки шынарлыг эътти күрүнеге дужаары чугула сорулгаларның бирээзи болур.

Х. ЧЫМБА,
Көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээриниң болгаш шынарының талазы-биле кол күринспекторнуң оралакчызы.

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНГА

Септелге доозулган

Кызыл-Мажалык ортумак школазы республикада улуг школаларның бирээзи. Чаа өөредилге чылында школа 40 чыл оюн демдеглээр. Бо чылын школа септелгезин организастыг чоруткан. Парталарны, сандайларны септээн, интернат, столоваяны шагда-ла будаан, даштыкы хаалаларны агартыр чугайлап каан.

Одаар ыяш болгаш хөмүрдаш сөөртүлгезин уламчылап турар. Ажылчыннардан Хертек Бөлгүш, Нина Иргит, Екатерина Ооржак, Салчак Данзынмаа дээш өскелер-даа септелгеге чедиишкинниг киришкен. Школа директору Ондар Седен-оол, ажыл-агый эргелекчизи Куулар Анай-оол бүгү ажылдарны эки организастаан.

С. ТАВА-САМБУ.
Барыын-Хемчик район.

КИЖИГЕ, КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Тыва АССР-ниң Кызыл соңгулда округундан депутат В. Н. МЯКИШЕВТИҢ РСФСР-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының бешки сессиязынга чугаазы

Эштер депутаттар! РСФСР-ниң амгы бо сессиязы СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү адырларынга боттандырар талазы-биле совет улустуң чедиишкиннериниң болдурганы күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг көдүрлүүшкүнүнүң үезинде эртип турар-дыр.

Бистиң республиканың ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, СЭКП ТК-ның, Совет чазактың болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң бодунуң-даа чайгылыш чокка чорудуп турар даштыкы политика талазы-биле ленинчи угланыышкының чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнүп турар. Тайбыңның Совет программазы бүгүниитиге үнелдип, делегейниң бүгү кижи төрелгетени ону ханызы-биле хүлээп көрүп турар. Леонид Ильич Брежневтиң тайбың дээш демиселге могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазын ажыл-ишчи кижи бүрүзү чүүлдүгзүнүп турар. «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналын эш Леонид Ильич Брежневке тайбың болгаш улустар аразынга найырал дээш демиселге эң шылгараңгай чоруу дээш тыпсыканының дугайында медээни дыңнааш, сагыш-сеткилдиң ханызындан өөрээн бис. Л. И. Брежневтиң ажыл-чорудулгазын ынчаар бедии-биле үнелеп көргенинге бистиң республиканың ажылчы чоннары улуу-биле өөрүп чүүлдүгзүнгеннер. Ынчангаш бистер эш Леонид Ильич Брежневке бедик шаңнал дээш сагыш-сеткиливис ханызындан байыр чедирип турар бис.

Эштер депутаттар! РСФСР-ниң бо сессиязында чугаалажып көрүп турар чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидер дугайында айтырыг болза, политиктиг болгаш улус ажыл-агыйжы улуг ужур-дузалыг, чүге дээрге, улустуң чаагай чоруунуң дугайында, чоннуң негелде-херегледин хандырарының дугайында сагыш салыр чорук СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде айыткан эң чугула сорулгаларның бирээзи боор турар.

Сөөлгү чылдарда Тыва АССР-ниң Амыдырал хандырылга министерствозу болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери амыдырал хандырылга албан черлериниң материал-техниктиг баазазын калбартыр, бүдүрүлгелериниң техниктиг деңнелин бедидер, ачы-дуза чедирериниң чаа-чаа аргаларын ажыглаар болгаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин ёзугаар кадрлар белеткээр талазы-биле элээн ажылдарны кылган.

Амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары социалистиг чарышты калбартып, тоску беш чылдың планын хуусаазындан эрте доозарын оралдашпышаан, чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Амыдыралга ачы-дуза чедирериниң хемчээли 1970 чылдыы-биле деңнээрге, оон 20 хуу улгаткан, бо чылдың баштайгы чартыында ынчаардагызы-биле деңнээрге, оон 14,7 хуу улгаткан.

Идик даараары, дааранглыг чүүлдер септеп-селиири, хепти чагыг-биле кылыры дыка калбарган. Ниитизи-биле республиканың ажылчы чоннары амыдыралга ачы-дуза чедирериниң ийи чүс ажыг хевирлерин ажыглап турар. Хойжуларны амыдыралдың көшкүн хевиринден сууржуң байдалче шилчидериниң талазы-биле чамдык чедиишкиннер чедип алдынган.

Эрткен чылдарда элээн хөй санныг чунар-бажың, хеп чуур комбинаттарны, павильоннарны, гостиницаларны, хепти химиктиг арга-биле арыглаар болгаш будуур черлерни тудуп тургускулаан. Амгы үеде Тыва АССР-ниң бүгү районнар төптеринде калбак четкилиг амыдырал хандырылга комбинаттары болгаш колхозтарның, совхозтарның төптеринде чагыг хүлээп алыр черлер бар апарган.

Көдээ чоннуң, эң ылаңгыя хойжуларның амыдырал хандырылгазын экижидеринче республиканың партия, совет болгаш ажыл-агый органнары онза кичээңгей салып турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның төп суурлары амгы үеде амыдыралга чугула бүгү чүүлдерлиг чаагайжыды туттунган суурлар болуп бар чыдар. Оларның чурттакчылары ам идик-хеп шыгжаар делгем гардеробтарлыг, янзы-бүрү электри херекселдерлиг апарган. Алдынган хемчеглерниң түңнелинде, көдээге амыдыралдың ачы-дуза чедирилгези 1972 чылда 1970 чылдыы-биле деңнээрге, оон 47 хуу, а бо чылдың баштайгы чартыында ол-ла чылдың чогуур үезинден — 18 хуу улгаткан боор турар.

Республиканың чонунуң амыдырал хандырылгазында чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер бисте база бар. Чамдык районнарда болгаш Кызыл хоорайда амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге черлериниң бүдүрүкчү шөлү эвээш, эргижаксы таарымча чок бажыңнарда тургустунган болгаш чаа технологтуг дериг-херекселдерни оларга тургузары, ажылчы чоннарны хандырарының бедик культуразын хандырары берге боор турар. Ооң ужурундан чонга ачы-дуза чедирериниң бүгү хевирлериниң хөй кезии күүсеттинмейн турар. Көдээ черлерде амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң четкилери оожум калбарып турар. Чолаачы кижи болганымда ырак-узак суурларга, малчыннар турлагларынга үргүлчү-ле чеде бээр мен. Малчыннар-биле чугаалажып көөрге, олар амыдыралга ачы-дуза чедирилгезин ам-даа эвээш ажыглап турар болгулаар. Ооң кол-ла чылдагааны чүдел дээрге, амыдырал хандырылга ажылдакчылары тускай транспорт чогундан оларга чедип шыдавайн турары болур-дур. Ынчангаш малчыннар ачы-дуза дилээр дээш районнар төптеринге чедер дээш эвес, ажыл шагын чидирер ужурга бо-ла таваржып турарлар.

Чагыглар чыыр болгаш амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге черлерин ажыглаарынче чонну хаара тудар талазы-биле ажылда четпестер база бар. Ол бүгү четпестер амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге черлеринге чайгы, кышкы пөстерниң ассортиментизи-биле, идик даараар материалдар-биле, хеп чуп, будуур химикаттар-биле, фурнитура-биле четчир хандыртынмааныындан боор турар.

Эртем-техниктиг чедиишкиннерни, чонну хандырарының чаа аргаларын болгаш хевирлерин, мурнакчы технологияны амыдырал хандырылга албан черлериниң бүдүрүлгелеринде ам-даа сула ажыглап турар. Ол ышкаш амыдырал хандырылга ажылдакчыларының күш-ажылын механизастаары куду деңнелдиг. Амыдырал хандырылгазында хол-биле кылыр ажыл 35-40 хуу чедип турар. Тускай дериг-херекселдер чок болганындан дыка хөй комбинаттар чоннуң ачы-дуза чедирилгезинге негелдезин долузу-биле хандырбайн турар.

Моон соңгаар амыдырал хандырылгазын дуржулгалыг специалистер чокка, массалыг профессия талазы-биле эки белеткеттинген ажылдакчылар чокка хөгжүдери берге. Бо талазы-биле республика улуг бергелерге таваржып турар. Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелеринде дээди болгаш ортумак-даа тускай эртем-билиглиг ажылдакчылар барык чок. Ооң ужурундан чер-черге массалыг профессияның мергежилдиг ажылчыннарын белеткээр арга чок болгаш продукцияның шынарынга болгаш чонну хандырарының хемчээлин өстүреринин темпизинге багай салдарны чедирип турар. РСФСР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу олче онза кичээңгей салыр болгаш бистиң ындыг бүдүрүлгелеривисти кадрлар-биле четчелээр болза чогуур деп бодап турар бис.

Бо айтырыгларны өөренип көргеш, республиканың ажылчы чоннарының амыдырал хандырылгазын экижидеринге дуза чедирерин РСФСР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунга дамчыдарын Тыва транспорт эргелелиниң ажылчыннары болгаш округтуң соңгукчулары менден дилээн чүве.

Чолаачы кижи болгай мен, ынчангаш Тываның транспортчулары бо чылын улуг кужениишкинниг болгаш сагыш-сеткили көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар деп чүвени партияның Төп Комитединге, Совет чазакка айыткаксаар-дыр мен. Ниити ажыглал транспорту сөөртүлгелер хемчээлиниң күрүне планын бо чылдың баштайгы чартыының дургузунда ниитизи-биле 110 хуу күүсеткен. Чүъктер сөөртүрүнүң хемчээли эрткен чылдың бо үезинде турганындан 14 хуу улгаткан. Өзүлдениң бүгү немелдези автомобиль транспортун ажыглаарын экижидериниң күзели-биле алдынган. Ону чедип алырда автопарктың чүък сөөртүр күчүзүн улгаттырбаан. Республикавыс күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының чартык чыл планын чедиишкинниг күүсеткен. Дүжүт ажаап алырынга белеткел болгаш мал чемин белеткээри идепкейлиг чоруп турар.

Бистиң чолаачыларывыс агаар-бойдус талазы-биле берге байдалдыг, бедик тайгалыг черде ажылдап, ийи муң метр хире бедик арттарлыг Саян таңдызы ажылдыр чүъктер сөөртүп турар. Ону демдеглезе чогуур. Ындыг турбуже чолаачылар шудургу, бедик харысалгалыг, үе-шак-даа барымдаалавайн ажылдап, улус ажыл-агыйының чүъктерин республиканың бүдүрүлге черлеринге, тудугларынга, колхоз, совхозтарынга чедирип берип турар.

Автомобиль транспортунуң ажылдаарынга таваржып турар бергелер база бар, ону болгаш чамдык күзелдеримни хүндүлүг бо шиирден чугаалаксаар-дыр мен.

Демир-оруук чок турда, улус ажыл-агыйының чүъктерин Тыва АССР-ге чедирери болгаш оон сөөртүрү улуг үзүктелиишкинниг болур ужурга таваржып, чогум чазын, күзүн оруук байдалы дорайтай бээр үелерде мырыңай соксай берип турар. Республикага чүъктер сөөртүп чедирери ол бүгүнүң уламындан саадап, автомобиль парыгы элекке элеп турар.

Аргыжылга оруктарынга чолаачыларның ажылдап, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээри сөөртүлге оруктарынга оларның ажылын экижидеринге эвээш эвес чугула фактор болур. Кыжын бистиң черивистиң соогу аажок, ындыг турбуже кол аргыжылга оруу гостиницалар-биле, септелге мастерскаялары-биле багай хандыртынган, ында чолаачыларның дыштанып алыр үезинде автомобильдер тургузар чылыг гараждар база чок.

Автомобильдерниң аргыжылга оруктарынга техниктиг дуза чедирериниң станцияларын, чылыг өртээл-гараждарны, таарымчалыг эки гостиницаларны тургузуп бээринче РСФСР-ниң Автомобиль транспортунуң министерствозу, Чуртталга-коммунал ажыл-агыйының министерствозу кичээнгей салза чогуур ийик.

Кончуг чугула оон өске хөй-хөй айтырыгларны база чугаалаксаар-дыр мен.

Чылда 205 тонна даг-дүгү бээр бүдүрүкчү күчүлүг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн 1975 чылда ажыглалга киирерин СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында айыткан. Комбинаттың тудуу түлүктеп, үндүрүп берген капитал салыышкыннарын чедиишкинниг шиңгээдип ап турар. Ынчанмыже даг-дүгүн сөөртүп үндүрерин организастаар автомобиль бүдүрүлгезиниң баазазын амдыгаа чедир белеткевейн турар-дыр бис.

Ак-Довурак хоорайга автомобиль транспортунуң чогуур баазазын тургузарын саададыры даг-дүгүн дажыглаарда 40-50 градус соок үелерде автомобильдерниң кончуг улуг парыгын айгадап черге тургузарынга, ооң уламындан элеп, ажыглалдан үнүп калырынга чедирер. Ол баазаны эң кыска хуусаада, Ак-Довурактың даг-дүгү комбинады ажыглалга бүрүн киирерин утуштур тургузары күрүнениң эрге-ажыктарынга черле эргежок чугула деп бодаар-дыр бис. Ол айтырыгны сонуурган көргеш, чогумчалыг шиитпирлеп бээрин ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Күрпланнарындан дилеп тур бис.

Республикавыста демир-оруук чок, ынчангаш чүъктер чедирериниң кара чаңгыс хөлгези автомобиль транспорту боор турар. Улус ажыл-агыйының чүъктерин сөөртүрүнүң хемчээли чылдың-на улам улгадып турар. Ынчанмыже ниити ажыглал транспортунуң шалыпкын ажылдаары чүък сөөртүлгелериниң улгадып турар херегледеринден хожудап турар. Автомобиль транспортунуң сан талазы-биле четпес өзүп, аңаа автомобильдерниң эвээш немежип, ажыглаар машиналар эвээжеп турарының уламындан улус ажыл-агыйының өске адырларын сайзырадыры саадап турар. Бис бодаарывыска, РСФСР-ниң Автомобиль транспортунуң министерствозу Тываның транспорт эргелелинче улам улуг кичээнгей салза чогуур.

Эштер депутаттар! Бо сессияга хүлээп алдынар шиитпирлер Россия Федерациязының ажылчы чоннарының чаагай амыдырал деңнелин, тоску беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш демиселге оларның идепкейин бедидеринге күчүлүг база бир идиг болур дээрзинде чигзиниг чок.

Партияның XXIV съездизиниң Директиваларын амыдыралга боттандырар дээш улам улуг кужениишкинниг ажылдаар, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылынга онзаштыр алган хүлээлгелеривисти күүседир бис деп СЭКП Төп Комитедин долгандыр сырый каттышкан, ийи дакпыр орденниг Совет Тываның ажылчы чону партияга, чазакка айыткап тур. (Адыш часкаашкыннары).

Партком болгаш социалистиг чарыш

ЭКИ ЭГЕЛЭЭН БИС

Партияның XXIV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның декабрь (1972 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Ак-Довурактың үлетпүр, тудуг, транспорт организацияларының коллективтери, хоорайның тудугжулары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының бирги чартыында социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күүсеткен.

Алды айлар дургузунда комбинат бүдүрүлге болгаш үлетпүр продукцияларын сайгарарының планын 115,2 хуу күүсеткен болгаш пландан дашкаар 650 рубльдиң үлетпүр продукциязын сайгарган. А күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге 14,9 хуу өскен.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийи муң ажыг кежигүннери социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан, даг-дүгүн бүдүрериниң болгаш сайгарарының чартык чыл планын 12 хонук бурунгаар азы июнь 18-те-ле күүседипкен. Пландан ажыр 2,2 муң тонна даг-дүгүн өске черлерже чоруткан.

Бо-ла бүгү чедиишкиннер масса-политиктиг болгаш организакчы ажылды партия организацияларының эки тургусканының түңнелинде чедип алган. Ылаңгыя партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының цехтер, ээлчеглер, бригадалар ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастап, чогаадыкчы, чаартыкчы саналдарны бүгү тала-биле деткип, ажыл-ишчилерни шаңнап-мактап келгенинден мурнакчы коллективтерниң болгаш тус-тус кижилерниң саны өскен.

Бирги чартык чылда социалистиг чарышка Д. Деспиниң № 4 ээлчээ, Х. Көк-оолдуң комсомолчу-аныяктар ээлчээ, Л. Козловтуң № 2 экскаватор экипажы, коммунист В. Стручковтуң үттекчилер бригадазы тиилекчилер болуп шылгараан. Оларны хүндүлел самбыразынга киирип, хүндүлел бижиктер, өртектиг бараан-нар-биле шаңнаан бис.

Комбинаттың коллективи партия-ажыл-агый активиниң хуралынга бирги чартык чылдың түңнелдерин чугаалажып көрген болгаш беш чылдың үшкү чылында ниитизи-биле 49500 тонна даг-дүгүн бүдүрерин чедип алыр болгаш пландан ажыр 3500 тонна даг-дүгүн бүдүрер деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Үлетпүр продукциязының чыл планын декабрь 5-те күүседирин чедип алыр бис. Ону чедип алырда кол-ла чүве социалистиг чарышты дээштиг организастаары, ажыл-ишчилерниң ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирери дээрзин билип турар бис. Ынчангаш бо талазы-биле чамдык боттуг хемчеглерни алдывыс.

Ажылчыннарның амыдырал-хандырылгазы, культурлуг дыштанылгазы — чедиишкинниң база бир үнер дөзү. Ынчангаш хлеб заводунуң амыдырал-хандырылга болгаш үлетпүр-бүдүрүлге комбинаттарының ажылынче улуг кичээнгейни салган бис. Ооң түңнелинде үстүнде черлер бирги чартык чылда алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткеннер.

Ылаңгыя Т. Коновалова удурткан хлеб быжырыкчыларының бригадазы планын 106,4 хуу күүсеткен. Ол ышкаш демир-бетон кылыр цех (начальниги Т. Галушкина), арматурщиктер бригадазы (бригадири Ю. Иркаев) болгаш моторист Х. Алдын-оол, даараныкчылар В. Конопатская, Л. Севолосова, быжыкчы М. Даванай болгаш өскелер-даа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болганнар. Олар социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, алган хүлээлгелерин ажыр күүседип, шаңнал-макталга четкеннер.

Хоорайның тудугжуларының ортузунга социалистиг чарышты база калбартып чоруткан бис. Ооң түңнелинде, материал-техниктиг хандырылга талазы-биле берге байдалдар турза-даа, тудугжулар чартык чылда чедиишкиннинг ажылдааннар. Тудуг эргелелиниң коллективи бодунуң күжү-биле планын 124 хуу күүседип ап, барык 3 миллион рубль капитал салыышкынын шиңгээдип алган. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээнче кол кичээнгейни салдывыс. Барык ийи муң ажыг металл конструкцияларны ажыглаан, 6,5 муң кубометр демир-бетонну болгаш бетонну энтеп салган. Культура черлериниң болгаш чуртталга тудуунуң талазы-биле улуг ажылдар кылдынган. 80 аал ишти чурттаар бажың ажыглалда кирген. Амыдырал хандырылга комбинады болгаш 80 аал чурттаар бажың удавас ажыглалга кирер.

Тудугжулар чыл эгезинден тура социалистиг чарышка идепкейлиг киржип келгеннер. Чарыштың тиилекчилеринге Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу К. Данзырык, С. Ширап удурткан бызаңчы-бетонщиктер, Г. Коляда, З. Салчак оларның шеверлекчилер бригадалары хамааржып турар. Коммунистиг күш-ажылдың үлегер-чижээн каңнакчы С. Лундуп, бызаңчы-бетонщиктер Г. Молодников, И. Семис-оол, кранчы С. Нагибина, бульдозерист В. Труфанов, чолаачылар А. Чижов, Ф. Севостьянов, А. Филимонов олар өскелерге көргүзүп турарлар. Олар чүгле күш-ажылы-биле мурнакчылар эвес, а хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг киржип келгеннер.

«Социалистиг чарышты организастаарын улам экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалында айыткан чүүлдерни партия эге организациялары амыдыралга боттандырар дээш чамдык чугула хемчеглерни алган. Ооң түңнелинде чамдык чедиишкиннерниң чедип алдынганын үстүнде чижектерден көрдүвүс.

Бисте материалдыг идиг бериишкинни моральдыг идиг бериишкини-биле холбаштырар чорук хандыртынган. Шилчиир Кызыл туктарны, хүндүлел бижиктерни, шаңналдарны мурнакчыларга тыпсып, чамдыктарын хүндүлел дептерлеринге, самбыраларынга киир бижиири чаңчыл апарган. Ол ышкаш мурнакчы дуржулганы нептередиринче кичээнгей бисте улгаткан.

Ооң чижээн Ак-Довурактың автотранспортчуларының ажыл-ижинден көрүп болур. Коллектив чартык чылда 202 муң тонна чүък сөөртүр тургаш, ону 223 муңга азы 110 хуу күүсеткен. Маңаа коммунист чолаачылар Г. Зайцев, Б. Чугаур, В. Петров оларның байлак арга-дуржулгазы, чаартыкчы, чогаадыкчы саналдары күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр чоруу улуг ужур-дузалыг болган. Чамдык мурнакчы автотранспортчуларга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп атты тывыскылаан бис.

Бирги чартык чылда чедиишкиннер бисте хөй болган. Шиитпирлиг чылдың эки эгелээш, ону чедиишкинниг доозар сорулгалыг бис. Ынчалза-даа бистиң мурнувуста кылыр ажылдар хөй. Ол колдуунда-ла социалистиг чарышты болгаш күш-ажылды бригадаларга, цехтерге, ээлчеглерге улам дээштиг организастап, бүдүрүлгениң курлавырларын чөп ажыглаарывыс болур. Ажылда бар четпестерни болдурбас дээш партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары чугула хемчеглерни алган турарын чоокта чаа болуп эрткен партия-ажыл-агыйның хуралынга чугаалашкан бис.

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, тоску беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылын чедиишкинниг ажыл-херектер-биле доозар дээш ак-довуракчылар бо хүннерде улам кызымаккай ажылдап турарлар.

В. БАКУЛИН,
«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде партком секретары.

ШУДУРГУ АЖЫЛ-ИШ

Аныяк хоорай Ак-Довурак хүн келген тудум-на өзүп, сайзырап олурар. Ооң кудумчуларында каът-каът, улуг даш бажыңнар немежип турар. Ылаңгыя Постоянныйның турар черинде чаа Культура ордузун, школа, эмнелге бажыңы, амыдырал хандырылга комбинады ажыглалга кирген. Ол болза тудугжуларның күш-ажылчы белээ. Ында бистиң бригадавыстың киирген үлүү база бар.

Бистиң бригадавыс 34 кижиден тургустунган, колдуунда-ла комсомолчу-аныяктар. Оларның аразында коммунистер база бар.

Мен тудугга 1960 чылдан эгелеп ажылдадым. Ооң бээрле Ак-Довурактың тудугларын кылырынга идепкейлиг киржип, улуг-хуумну аңаа киириштирип келдим. Ам 4 чыл дургузунда бригадирлеп тур мен. Баштай бригада ай планын чедир күүсетпес турду. Ажылга ээ-харысалга чок, ажыл шагы үзер кижилер-даа турган чүве.

Кажан бригада кежигүннерин хуралдадып, күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагыырын негеп, ажыл шагы үскен кижилерге чогуур хемчеглерни көргүзүп келгенивистиң түңнелинде, план доктаамал күүсеттинип турар апарган.

Сөөлгү чылдарда тудугжу бригадаларның аразында калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, ай санында планнарывысты ажыр күүсеткеш, бирги черни-даа ап турдувус. Ылаңгыя июль айның планын 112 хуу күүсеттивис. А чартык чыл планы база-ла багай эвес болган. Бригада кежигүннериниң ажылының түңнелин хүннүңне үндүрүп, көргүзүг самбыраларынга бижип турар бис.

Комбинаттың тудуг эргелели планныг онаалдаларны биске берип келген. Ону күүседир дээш кижи бүрүзү бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ортумаа-биле дашчылар звенозу бир хүнде 1,2 кубометрниң дажын салып турар.

Ажыл үезинде техниканың айылы чок чоруун болдурбазын сагып турар бис. Ол ышкаш кылган ажылдың шынарлыг болурун чедип алыр дээш мастерлер, профэвилел комитединиң кежигүннери хынаалданы үргүлчү чорудуп турар.

Коллектив кежигүннериниң идепкейлиг чоруун бедидери-биле лекция, беседаны номчуп, неделяда бир катап политинформацияны чорудуп турар бис. Бо талазы-биле коммунист Л. Судаа хүлээлгезин эки күүседип, политинформацияны белеткээдиг эрттирип турар.

Боттарывыс хана солунну үндүрүп, четпес чүүлдерни шүгүмчүлеп келген бис. Ылаңгыя № 14 механизация эргелели краннар чорутпайн баар. Ооң ужурундан 3 хүн иштинде ажыл чок турган бис. Ол ышкаш үлетпүр-бүдүрүлге комбинады буступ үрелген плиталарны бажың кырынга салыры-биле чорудуп турар. Шак мындыг фактыларны хана солунга чырыдып, дарый хемчег алыры-биле тудуг эргелелинге, парткомга дыңнаткан бис.

Ооң соонда тускай хемчеглер алдынган. Ам чүгле эки ажылдаары арткан. Ленин орденниң эдилекчизи Калдар-оол Данзырыктың бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган бис. Ооң түңнелин ай санында үндүрүп турар бис. Чарыштыг ажылдаарга черле эки-дир.

К. САЛЧАК,
бригадир.

АНЫЯКТАР БРИГАДИРИ

Ак-Довуракта комсомолчу-аныяктарның тудугжу бригадалары хөй. Оларның бирээзин Зинаида Салчак удуртуп турар. Ол бригада ай санында планын 120—130 хуу күүседип келген.

Амгы үеде амыдырал хандырылга комбинадының тудуунуң иштин чугайлап, доозулап турар. Ол удавас доостур, ажыглалга кирер. Ооң соонда № 101 бажыңның иштики ажылын кылып эгелээр.

Комсомолчу-аныяктарның тудугжу бригадазында ажылынга кызымаккай, хүн нормазын ажыр күүседип турар оолдар, кыстарны хөйү-биле адап болур. Оларга Зинаида Кужугет, Александра Хомушку, Владимир Дажы, Олег Дамба болгаш өскелер-дээ хамааржыр.

Бригада кежигүннери хуузунда бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Оларның аразындан 6 кижи кежээки школаны, 2 кижи кежээки техникумну болгаш Красноярскиниң политехниктиг институдун бир кижи доозарын хүлээнген. Ол ышкаш ГТО-нуң нормазын бригада кежигүннери шупту дужааган.

Бригада кежигүннери аразында эп-найыралдыг. Олар чаңгызы хөйү дээш, хөйү чаңгызы дээш ленинчи ёзу-биле ажылдап, өөренип, чурттап турарлар. Бригаданың аныяк оолдар, кыстары Ак-Довурак ортумак школазының пионерлери-биле быжыг харылзаалыг. Хостуг үелеринде олар-биле ужуражышкыннарны кылып, кады кино көрүп, концерт белеткээш, оларга көргүзүп, пионерлерге лекция, беседаны номчуп берип, янзы-бүрү дузаны оларга чедирип келгеннер.

Зинаида Салчактың бригадазы тоску беш чылдың үшкү чылында ажыл-ишчи чедиишкиннерлиг, социалистиг чарыштың тиилекчизи болур дээш бо хүннерде улам шудургу ажылдап турар.

Ө. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, Хүндүлелдиң демдээ орденниң болгаш Ленинчи юбилей медальдың эдилекчизи, аныяк коммунист Зинаида Салчак (солагай талазында) бодунуң өөрү-биле чапсар үезинде.

ТИИЛЕКЧИЛЕР ИЛЕРЭЭН

Тоску беш чылдың үшкү чылының күрүне планнарын база социалистиг хүлээлгелерни күүсединге хоорайның оолдар, кыстары идепкейлиг киржип турар. Бо талазы-биле комсомолчу-аныяктар коллективтери улуг рольдуг. Ылаңгыя «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ВЛКСМ комитеди ийиги кварталдың түңнелдерин үндүрген.

Чаржып турарлардан фабриканың сорттуг даг-дүгү арыглаар цегинде № 2 комсомолчу-аныяктар коллективи (ээлчег начальниги К. Хомушку) тиилекчи болган. Ол коллективти сорттуг даг-дүгү бүдүрериниң планын 107,6 хуу күүсеткени база хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржилгези дээш 100 рубль-биле шаңнаан.

Деспи Дүктен-оолга удурткан № 4 комсомолчу-аныяктар ээлчээ ийиги черни ээлээш, 50 рубльди алган. Үшкү черни Александр Пьянникова удурткан чолаачылар бригадазы алган. Оларга 30 рубльдиң шаңналын тывыскан.

Ол ышкаш социалистиг чарышка Төп бүдүрүлге лабораториязының кыстары бирги черни, ТЭЦ-тиң электри цегиниң оолдары ийиги черни, автоматика лабораториязының коллективи үшкү черни алгаш, тус-туста акша шаңналын алганнар.

Ол болза «Тыва даг-дүгү» комбинаттың партия, комсомол болгаш профэвилел организациялары ажылчыннарның ортузунга материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинниң талазы-биле организакчы ажылды чорудуп турарының херечизи. Социалистиг чарыштың тиилекчилерин декада, ай, квартал санында илередип, шаңнап-мактаары чаңчыл апарган. Ооң түңнелинде үлетпүр бүдүрүлгениң, тудугнуң, транспорттуң болгаш өске-даа бүдүрүлге черлериниң ажылының экижээни ол.

М. ӨЛЗЕЙ-ООЛ.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮШТҮГ

Тоску беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылының чартык чыл планын 105 хуу күүсеттивис. Бис чыл планын бо чылдың декабрь 20-де доозар дээш бо хүннерде улам кызымаккай ажылдап турар бис.

Бригадавыста 23 кижи хаара туттунган. Оларның беши коммунистер, шупту партийжи даалгаларлыг. Мен партком кежигүнү мен. Ынчангаш парткомнуң мурнуундан партийжи ажылдарны чорударынга киржип келдим.

Ылаңгыя бригада кежигүннеринге неделяның бир хүнүнде-ле политинформацияны кылып, чамдыкта лекция, беседаны номчуп берип турар мен. Ажыл шагының соонда радио дыңнап, библиотекадан солуннарны, сеткүүлдерни, номнарны бижидип ап, оон солун чүүлдерни билип алыры барык чаңчылым апарган. Даштыкыда болгаш Совет Эвилелинде болуушкуннарны хөйү-биле билип алгаш, политинформация эрттирерге дыңнакчылар кончуг сонуургаар чүве чорду.

Тудугжу бригадамда ийи звено бар. Олар боттарының аразында чарыштыг. Сарыг-оол Салчактың удуртканы бетонщик-бызаңчылар звенозу соңга-хаалга кылырының чартык чыл планын ажыр күүсеткен. А Дмитров Моңге-Назынның дашчылар звенозу ай санында 200 дөрбелчин метр даш салыр хүлээлгезин база-ла ажыр күүседип турар. Ол ийи звенонуң кайызы-даа кызымаккай ажылдап турар. Ынчалза-даа көргүзүг талазы-биле дашчылар звенозу мурнай берген. Чүге дизе оларга тудуг материалдарын чогуур үезинде доктаамал сөөртүп берип турар.

Бетонщик-бызаңчылар звенозунуң ажылынга шаптыктап турар чамдык чүүлдер бар. Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлге комбинадындан чедир холуттунмаан хоюткуну аңаа эккеп бээр. Ону хүлээп албас дээрге ажылчыннар аңаа туруп бээр, хүлээп алырга шынары куду болур. Мындыг чүүлдер чүгле бистиң бригадавыста эвес, а харын-даа өске бригадаларда база таваржып турар. Ол дугайында парткомга дыңнаткан мен. Чамдык хемчеглер алдынган. Ынчангаш бо айтырыг чоорту шиитпирлеттине бээр дээрзинге бүзүреп турар бис.

Эрткен чартык чылда бистиң бригадавыс эки ажылдааш, Ак-Довурактың тудугжуларының социалистиг чарыжынга бирги черни алган. Ылаңгыя Ленин орденниң эдилекчизи Комбуй-оол Ооржак, Алдын-оол Хомушку болгаш өскелер-даа алды айның планын 115—120 хуу күүседип, мурнакчылар болуп шылгараannар.

Бо чартык чылда чаңгыс-даа кижи чылдагаан чок ажыл шагы үзүп көрбээн. Бригада кежигүннери аразында эп-найыралдыг. Дыштаныр хүннеривисти боттарывыска ажыктыг кылдыр эрттирип турар бис. Коллективтиг дыштанылгаларны организастап, чамдык дыштаныр хүннерде районнуң колхоз, совхозтарынга дузалажып турар бис. Чоокта чаа «Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилеринге дузалап, ол совхозтуң картофелиниң довурадан үлүүрертип, чашпан-сигенни ашташтывыс.

Бистиң бригадавыс шиитпирлиг, үшкү чылды чедиишкинниг ажыл-иш-биле доозар болгаш социалистиг чарышка кыйгырганывыс Кара-оол Салчактың тудугжу бригадазынга аштырбас дээш улам шудургу ажылдаар-даа.

К. ДАНЗЫРЫК.
Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРЖЕ

Социалистиг чурттарның чонунуң амыдырал-чуртталгазы-биле, оларның экономикага, эртем-техникага болгаш культурага чедип алган чедиишкиннери-биле улам ханы таныжар, найыралдыг харылзааларны улам быжыглаар сорулга-биле бистиң чурттуң туристери даштыкыже бөлүк-бөлүктер бооп чоруп турар.

1973 чылда бистиң облпрофчөвүлел Болгарияже, ГДР-же болгаш Моолче ниитизи-биле туристиг 4 үнүүшкүннерни планнаан. 30 кижи киржикчилиг туристер бөлүү Моолга чораан келген. Бо чылдың июль 13-те Тывадан бөлүк туристер Болгарияже чорупкан. Ооң кайгамчык чараш агаар-бойдузу, дагларда болгаш далай кыдыында чараш курорттары, боду бүткен, бойдустан чаяаттынган аржаан суглары, архитектураның, уран чүүлдүң болгаш культураның эрте бурунгу тураскаалдары , аңаа эң баштай барган кижиниң сеткил-сагыжын хайныктырып келир. Болгария—социалистиг үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның сайзыраңгай чурту.

Шаг-төөгүден бээр болгар чон-биле бистиң чуртувусту улуг найыралдың быжыг харылзаазы тудуп чораан. Бистиң республикадан чоруткан 32 кижи киржикчилиг туристер бөлүү Болгарияның найысылалы — Софияга баар. Туристер Болгарияның Пловдив, Белико, Тырново, Казанлык болгаш өске-даа хоорайлары-биле таныжар. Ол ышкаш Шипка суурда орус дайынчыларга тураскааткан дуган-тураскаалды көөрлер. Маңаа 1877—1878 чылдарда орус-турк дайынның үезинде Плевенге бүзээлеттирген турк шеригни хостап алыр дээш бар чыткан Сулейман-пашага удурткан турк шериглерниң оруун орустар моондактаан. Аян-чоруктуң программазында «Хүннээректиг эрик» деп курортка 12 хонуктуң дыштанылгазы база кирип турар. Ол үеде Варна хоорайже болгаш Кара далайның тергиин дээн «Алдын элезиннер» курортунга экскурсиялап баар. Мында национал хээлер-биле сиилбип кылган хөй-хөй ресторannar болгаш «Алеба-Садар», «Спорт-палас», «Рибьер» деп аалчылар бажыңнарының эжиктери ажык.

Ол бөлүктү облпрофчөвүлелинде ВОИР-ниң даргазы В. И. Потехин удуртуп чоруур. Бөлүк соцчарыштың тиилекчилери, бүдүрүлгениң мурнакчылары: эмчилер, башкылар, чолаачылар дээш хөй янзы мергежилдиг кижилер бар. Күш-ажылдың болгаш соцчарыштың мурнакчыларынга өртээн чиигеткен путёвкаларны берген. Оларның аразында: Кызылдың № 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы Н. В. Лабзин, № 2 АТБ-ниң чолаачызы П. Н. Тимофеев, Ырбанның ыяш ажыл-агый чериниң ажылчыны В. А. Любухин, Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң чолаачылары В. М. Зубарев, Л. Т. Скворцов, хууда хеп даараар дааранылга фабриказының «Чечек» ательезиниң эргелекчизи Н. И. Кураева болгаш оон-даа өскелер бар.

Бистиң республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринде, албан организацияларда, колхоз, совхозтарда соцчарыштың болгаш бүдүрүлгениң мурнакчылары үндезин кадрлар дыка хөй. Даштыкы чурттарже оларның аразындан туристеп чоруур кижи чок болуп турары харааданчыг. Чер-черлерде бүдүрүлгелерде, ажыл-агыйларда ажылдап турар партияның болгаш советтер ажылдакчылары чон ортузунга бо талазы-биле тайылбыр ажылын чорудары чугула.

С. ЧАМЗЫРЫН,
облпрофчөвүлелдиң культура-массалыг килдизиниң методизи.

БИРГИ ЧЕР ДЭЭШ

Кызыл хоорайның футболга бирги чери дээш маргылдаазы июльдуң төнчүзүнде эгелээн. Ук маргылдаада хоорайның сес эң шыырак командалары кирип турар.

Баштайгы оюнда «Енисей» биле «Луч» командалары ужурашкан. Үргүлчүлеп келген спортчу чидиг демиселдиң түңнелинде «Енисей» командазының ойнакчылары артык күштүүн көргүзүп, удурланыкчызын 4—1 санга уткан. Ооң соонда «Енисейниң» футболистери «Строитель» командазын тиилээн. «Саян» биле «Строитель» командаларның оюну 4—1 болуп, тудугжуларның тиилелгези-биле доозулган.

Футболга бистиң республиканың кубогу дээш чоокта чаа болуп эрткен маргылдааның түңнел оюнунда «Динамо» командазы «Торпедонуң» футболистерин 4—1 санга уткаш, тиилекчи болуп үнгениниң солундан номчаан болгай силер. Хоорайның бирги чери дээш болуп турар маргылдаага ол ийи команда база натап ужурашканнар. Бо удаада «Торпедо» командазының спортчулары ук оюннарга эки белеткенгенин көргүзүп, «Динамо» командазын 2—1 санга уткан.

Маргылдаа үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: футболга республиканың эң шыырак командалары «Динамо» биле «Торпедо» командаларының спортчуларының оюн үезинде мячик дээш демисели.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Алдын-оол Даржаа

ССРЭ-ЖЕ КӨРҮШ

(РОМАНДАН ҮЗҮНДҮ)

Сөөлгү чылдарда Алдын-оол Даржаа «Улуг арт» деп романны бижип турар. Ук чогаалда Тыва улустуң төөгүзүнде чугула үени — ТАР-ның ССРЭ-ниң составынга эки турабиле каттышканын, ол болуушкунга бүгү улустуң белеткелги болгаш Тывага социалистиг шапкын хөгжүлделерни көргүскен. Номчукчуга бараалгадып турар үзүндүде социализмниң баштайгы чурту ССРЭ-ге араттарның улуг сонуургалын, ол үениң мурнакчы кижилериниң пропагандисчи ажылын автор чуруп турар.

Өглерде солун амыдырал хайнып турар болбайн аан. Кижилерниң дыңзыг, хөглүг үннеринден, малдарның залаан-чиңлээн шимээн-даажындан, анай-хураганның дешкилешкенинден ону эскерип каап болур. Шала өрүлдүр өгнүң оду бо дүне хондур өшпээн, сылдыс ышкаш чивенейнип тура хонган, даң караңгызында, мырыңай одаг дег, чер ажы хөрлээлей каапкан.

Ол-даа утказыг от: өгнүң ээлериниң амыдыралында онза өөрүшкүлүг эртен дүшкен! Дээвиир чартыы хире улуг ак кидисти каът-каът кылдыр сып-сып, орун кырында чадып каан, ооң кырында чымчак, өөнезин үлдүрерти кылган ак энчектиң иштинде улустуң дүн өглүп хураган кежи тон-биле ораап каан чыткан. Арын шырайы — авазының бажын олчаан дөзеп алган, бажы терен ак-сарыг дүктүг, эрнии хоптаа кончуг ээп чыдар төл болган. Ашааның дартагар улуг негейи-биле чылыгланып алган Көкпен арны ак тос апарган, ынчалза-даа силиг кончуг, оглу-биле кожа чыткан. Сүвүр ак сегел салдыг, илбек дег ыргак думчуктуг Комбу ирей дөр бажында саадаан, бодунуң хар-назынынга дүүшпезе-даа, иженириңге эптиг кылдыр сөгедектей олурупкан, чап-чаа кавайны эптеп доозуп олурган.

Бо кезек ха-дуңма төрелдер бир янзы чаңчылдыг улус чүве-дир: дун уругга ыяап-ла чаа кавай чазаар. Ону баш удур кылып болбас, өске улус караанга көзүлдүрбейн бүдүү чазааш, эптээр кылдыр белеткеп алыр. Чаш кижи аанайндыр алгыра бээрге-ле, аалдың улуг кижизи кавайны эптеп эгелээр. Улуг дыка далашпас, кезек бүрүзүн иштинде йөрээп, аас-кежиин сиңир шипшээн ышкаш, эрнин билдирер-билдирбес шимчедип каап олурар.

Комбу ирей иженип орда, Долзат кадай от адаанга ыыт чок олурган, өй-өйлеп, от көзээрге, кержен көзүнүң сарыг-кызыл хереледери кадайның борбак кара арнын чырыдып каап турган. Даңзы-Белек, Сайын-Белек, Байыр-Белек үш угбашкы өгнүң чүък талазында, хорул чыдар торлаалар дег, тырлы бергилээн, Көкпен чаавазындан болгаш чаш дуңмазындан карак салбайн олурганнар.

Ам-на бо-дур: алага-биле дом-дум кагарга, ырлап турар кылдыр кадырып каан хадың кавай белен! Комбу ирей ону оруунче чоокшуладыр сала каапкаш, сүвүр салын суйбааш, чаагай үүле бүдүргенинге ханып, таалап, маспактанып олуруп алган. Долзат кадай дуп-тура халааш, улуг-улуг уругларының дузазы-биле кавайны иштеп, эңмээнге адыг дыргаандан бээр баглапкан.

Авазының, өртээ турбас эртине дег, алдын-сарыг баштыг чүвезин кавайга чөргээш, шыдээш, алды ынааны доора кежилген ыяшка баглаан багга аадыптарга, Көкпен амыраан чүве дег, сергээ кончуг улуг тынгаш, шенектепип коваярын оралдашпышаан, Долзат кунчуунга эрестиг сөглей каапкан:

— Че, угбам, одувусту ужудуптар сен бе...

Долзат үлгүүр адаандан кыскаладыр доорагылап каан курган талдарны одааш, улуг кара пашты тиккеш, мурнунда-ла эргизип каап хар суун ортудан шала-ла өрүлдүр куткаш, деспи долу эътти дүле берген. Ак хар дег семис хураган эъди чүве-дир, ону күзүн-не өзээш, ижин-хырны-биле катай үүжелеп шыгжаан турган, ам хайындырар хүнү келгени ол. Аас иштинге боду-ла эстип турар чымчак эът божаан кижиниң дүрген дыңзыырынга чугула.

Өгден чаагай мүннүң амданныг чыды кээп, тодуг-тогаа, бай-шыдалдыг амыдыралды сөглеп турган. Сандыхаа, Дарыхаа ийи идиктерин өг чанында ширбип каан дазырашка кактааш, соңнуг-мурнуг кирип келгилээн. Көкпен көрүп чыдарга, бээ биле ашааның шырайлары онзагай чырыткыланып турган. Узун күдер сынныг Сандыхаа баштап киргеш, солагай караан сыгдыйты, оң караан шала ангайты аарак, боо шыгааган чүве дег, кенинче күженип көргеш, уругларның үстүнде чирикке олуруп алгаш, дыңзыдыр айтырган:

— Че, Көкпен, эки чыдыр сен бе, дуңмам?

— Эки тур мен, акый, бичии-ле бажым аарып тур.

— Мүнден ижиптерге оңгарлы бээр оң.

Көкпен бодунуң үнүн сактырга, шуут өске кижи үнү ышкаш, харын-даа кургамзык чүве дег болган. Ынчалза-даа ол бодунуң үнүн-даа, сөглээн болгаш дыңнаан сөстериниң утказын-даа ол-ла дораан уттувуткаш, эжикте кирип келген эргим кижиже көрнүп, шыдаар шаа-биле коваярын оралдашкан. Дарыхаа акызындан элээн чолдак, алыс боду чоон эвес-даа болза, шала мадагар аянныг, черден черле адырлыр хире эвес быжыг базып чоруур кижи-ле болгай. Кирип келгеш, чүге-ле чүве ийик, караан төгериктелдир хере көргеш, иштинде сагыш ханганы илдең хүлүмзүрээш, кадайының чанында орун баарынга олуруп алган, оон кавайда оглун ийи-үш удаа кандайы сүргей чайгай каапкаш, кадайынче көрнүп алгаш, ам бир янзы, буруузунган чүве дег, хүлүмзүрээн:

— Чаа, харын боол-тур, аал.

Ашааның кап борбак бөдүүн сөстерин дыңнааш, ооң шырайындан, хүлүмзүрүүнден ол сөстерниң ырның аялгазы дег, чылыг-чымчак ханы утказын билгеш, Көкпен хөлчок өөрээн, донуп олургаш чылыгып, аштап чораан тодуп келген чүве ышкаш сагындырган, өртемчейге сыңышпас чыгыы өөрээн сеткилинге таалап, чиңге салааларынга-биле агарган арнын суйбаап, харыы кылдыр чугажак ак эриннерин кызыда аарак хүлүмзүрээн. Дарыхаа эжиниң сергектенип, эргеленип, сеткили хүннээректеп турарынга таалап, оозун улустан чажырар дээш куду көргеш, кадайының шуглаан эдип, көвеп берген.

— Хостуг араттың чуртунуң олчазы-даа . кадык-шыырак, иезиниң байдалы эки, ха-дуңма четче-бүрүн чүве болганда, эът-чем биле дойлап, байырлавайн канчаар!— деп, Сандыхаа черле ындыг чаңы-биле соруктуг хөөрел үнерге, Дарыхааның хөрээ долуп, карааның чажы бош-бош бүлдеңейни берген, оозун ажыттап, думчуун бир шуш кылгаш, орун хозундан деспи уштул, хана бажындан илбек дүжүрүп, эът ээринге белеткенип алган...

* * *

— Төрел ёзулалын кылдывыс, төлүвүстү дойладывыс, ёзулуг доюн ам-даа кылыр апаар бис ыйнаан, дуңмам— деп, Сандыхаа мүн соонда шай ишкен аяан кедээр салгаш, Көкпенге чугаалааш, Дарыхааже ширийн көрген:— Төре албаның бодаваaже хоржок. Че, дарга, аалдың чонун чыый кааптас силер бе?

Аал чонун чыыр-даа чүве чок болган. Дарыхаа дем-не, кожа өгде оолдарга сартык чедирип чораан, чарлап каапкан, аалдың улузу мээс ийинде курган дазырда олургулапкан, шууташкан, шимээргээн турган. Сандыхаа кожуун, сумунуң мурнуудан келген болганда, кандыг-чүү-даа болза, улусту хуралдадыр, хувискаалдыг чазактың шиитпирлерин, делегей байдалын чугаалап бээр, а аалдың бижик өөредилгезиниң башкызы Дарыхаа чонну чыыр ужурлуг-даа турган.

Улус дораан чыылза-даа, хуралды эгелээрин далашпаан. Сандыхаа хар-назыны улуг дыка дөгүвээн, уруг-дарыг биле баштактанып, таңнажыптар кижи болгаш, хөктүг, каттырынчыг чүүлдер чугаалап, аныяктар-биле аржыыл чажыржып, баг хап ойнап, тавар танышкан. Комбунуң үш уруундан аңгыда, хеймер оглу Сарыг-оол дуңмазының чуржузу Наадың, кожа кыштаглардан келгилээн он шаа кижи, Хемчиктен оор алган мал дилеп чоруур бир чорумал оол бар болган. Комбу, Долзат ирей-кадай, Каатаныр деп шолалыг узун куюшугур Херер ашак аныяктарның хажыызындан көрүп, таакпылап, ийи-бир сөс солчуп, хөөрежип каап олурган. Көкпенден өске улус шупту-ла чыылган, чүгле Даңзы-Белек чаавазы сүтже удаа-дараа чүгүрүп каап, божаан кижиниң аскынга сускун тудуп турар хире. Өске улус шупту-ла Сандыхааны үглеп, ооң солун чугаазын четтикпейн дыңнаксап турган.

— Эргим хүндүлүг эштер, ха-дуңма!—деп, Сандыхаа сагыш хандыр ойнап алгаш, ийни шала өрүлдүр турулкаш, командылаан дег дыңзыг үн биле эгелээн. Ооң холунда сарыг кыдырааш бар болган, ынчалза-даа олче көрбээн, ындыг болганда бо чугаазын өске аалдарга база чугаалап чорааны илдең болган.—Бир тээ мен суму, кожуун черлеринден ырак эвесте чурттап турар кижи болганымда, силер бүгүдеге солун чүве чугаалап бербес болзумза кайын болур. Билир силер бе? Билип алыңар. Араттың чаа хостуг чурттаалгазын тургузар чүве төлээде, кижи бүрүзү чораан-на черинге идепкейлиг хүрежир, нам, чазактың айтыышкыннарын неptередир ужурлуг. Улуг Ленин башкыдан баштап бодараткан Октябрь революциязының ачызында бистиң хувискаалывыс өөскүп үнген болгай, ам оовус чимис-каттыг, чечек-бүрүлүг, селбер ногаан ыяш дег кылдыр хөгжээн, ооң кежик буяның бистер четтирип, өөрүшкүзүн өөрүп турар-дыр бис. Билир силер бе? Билип алыңар. Орус чуртунуң ядыы пролетарийлери тиилеп каарга, империализмниң күжү кошкай берген, ынчангаш ядыы-түреңги араттар бистер тиилээн бис. Бай феодал чүвелер чоннуң аайы-биле чоруп оргаш, өскерликчи бужар-бак сеткилин сеткип самыын үндүрүп, удурланып турдулар, ам-даа болза оларның чажырып чоруур сеткилин кижи билир аргажок. Мынчанган ужурунда өскен-төрээн чуртувусту камгалаар, араттың революстуг намы дээш, араттың чазаа дээш ажылдаар, хүрежир апаар улус-тур бис. Билир силер бе? Билип алыңар. Өргүн түмен арат бистиң өлүм чокка чаалап алган чуртувуста чаа амыдырал чайтылыш чокка сайзырап турар. Амгы үеде беш баш бода малдан кошкак шыдалдыг араттыг тывары ховар, чуртта малдың ниити саны шагда-ла бир сая ийи чүс баш ашкан. Садыг-наймаа кедергей хөгжээн. Шаанда кыдат садыгжыларга Комбу ирейниң адазы чаңгыс шай дээш 30 ажыг диин берип турган-дыр, хувискаал мурнуу чарыында Комбу ирей ол-ла шай дээш 5—6 диин берип турган, ам шай өртээ дың чаңгыс диин-не болгай. Чаа, оон ынай бистиң алдын тывыжывыс көвүдээн, алгы заводу, туйбу суугузу дээш, бүдүрбес-ле чүвевис чок апарган. Сайзыраңгай хоорай деп чүвени көрүп, ном-дептер солун-сеткүүл биле байып, магалыг хөгжүп турар улус-тур бис.

(Уланчылыт).

ФЕСТИВАЛЬДЫҢ ДЕЛЕГАДЫ

Студентилерниң болгаш аныяктарның он дугаар Бүгү-делегей фестивалы Германияның Демократтыг Республиказының найысылалы — Берлин хоорайда эртип турар. Бо чылдың фестивалы антиимпериалистиг эп-сеткил каттыштырылгазы дээш, тайбың болгаш найырал дээш демиселче деп кыйгырыгның адаа-биле эртип турар.

Онгу Бүгү-делегей фестивалында бистиң чурттуң эң дээре чүс-чүс оолдар, кыстары — аныяк ажылчыннар, колхозчулар, интеллигентилер, сургуулдар киржип турарлар. Совет делегацияның составында совет көдээниң төлээлекчилери база дыка хөй. Оларның бирээзи — Галина Шуплецова. Ол— Коми АССР-ниң көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының саанчызы, республиканың машина-биле инек саарының талазы-биле мастерлериниң маргылдаазының үш дапкыр тиилекчизи. Ол бодунга хүлээнген 30 инээниң бирээзинден-не чылдың-на 3500—3700 килограмм сүттү саап турар.

Бо чылын Галина Шуплецованың амыдыралынга элээн каш уттундурбас болуушкуннар демдеглеттинген: ол ам коммунист апарган болгаш Сыктывкарның хоорай Совединиң депутадынга база соңгуткан. Ооң-биле кады республиканың аныяктары ону аныяктарның болгаш студентилерниң Берлинде X Бүгү-делегей фестивалынче боттарының төлээлекчизи кылдыр чорутkan.

ЧУРУКТА: инекти машина-биле саарының мастерлериниң республика маргылдаазының 1973 чылда чемпиону Галина Шуплецовага аныяк малчыннарның байыр чедирип турганы.

С. ГУБСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АНЫЯКТАР ШУУЛГАНЫНДА

БЕРЛИН. (СЭТА). Немец пролетариаттың баштыңчыларының бирээзи — Август Бебельдиң ады-биле адаан Берлинниң шөлүнде көк хөйлеңниглер далай дег чалгып чоруп турар. Ынчаарга ооң үстүнде туктар болгаш транспарантылар чыварга парустар дег кивскип чоруп тургулаар, ол дээрге ГДР-ниң сүлде демдектиг, үш өңнүг тугу, акы-дуңма өске-даа социалистиг чурттарның, Азияның, Африканың, Латин Американың хөгжүп орар чурттарының национал туктары, аныяктар эвилелдериниң туктары-дыр.

Август-Бебель-плацка тайбың, айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылгазы дээш аныяктарның демиселинге холбаштырган кол митинг августуң 1-де болган.

ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штофту болгаш республиканың өске-даа күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларын, делегейниң аныяктар шимчээшкининиң удуртукчуларын Хостуг немец аныяктар эвилелиниң кежигүннери, оларның даштыкыдан келген эш-өөрү, фестиваль демдээн кадаан индирге «Тайбың!», «Дем каттыштырылгазы!» дээн кыйгылар-биле, чаңчыл болган немец байыр чедириишкини— үш катап «Хох»-биле уткуп алганнар.

Крымга найыралдыг ужуражыышкынының чыылган коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртукчуларының бирээзи фестивальга чорутган байырлыг чагаазын телевидение болгаш радио-чалгыышты бо-да дыңнап турар. Август-Бебель-плацка болган митингиге ол байыр чедирилгениниң сөстери база дыңналып турган, ол байырлыг чагааны ГДР-ниң бүгү төп солуннары парлаан.

Акы-дуңма партияларның ужуражыышкынының дугайында документини парлалгада парлаан хүннерде бүгү делегейниң фестивалы тайбың, айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш демиселдиң хүнүн эрттирип турары ханы демдеглелдиг болуп турар-дыр.

Ол чугула документиге хары кылдыр, аныяктарның ГДР-ниң найысылалында болуп турар бүгү делегей шуулганындан чер бөмбүрзээниң аныяк салгакчыларының боттарының бүгү күжүн эң-не өндүр улуг херекке — делегейге тайбыңның херээнге кижи төрелгетенниң аас-кежиинге бээринге белеңин бүгүдеге дыңнангыр кылдыр аныяктар медеглеп турарлар.

Август-Бебель-плац —ындыг улуг эвес шөл, ынчангаш аңаа хүннерде олап кижилер эскет чок аргыжып чоруп турар. Ынчалза-даа Берлинде ындыг черлер эвээш, төөгүнү алырга ол шөлге бедик чаагай-даа, бужар-бак-даа чүүлдер болуп тургулаан, аңаа чоң өөрүшкүнү-даа, качыгдалды-даа, маадырлыг чорукту болгаш саттыныкчы чорукту-даа көрүп келген.

Август 1-де ук шөлгө аныяктарның хөй кижи киржикчилиг митингизи болган, оран делегейге тайбың амыдырал дээш тулчуурунга долу шииттирлиг болуп турарын аңаа мун-муң үнер аңаа илередип турганнар. Улуг Тайбыңның, айыыл чок чоруу болгаш кады ажылдажылгазы дээш демиселдиң фестивальдың хүнү ооң мурнуу чарыында-ла, совет делегацияның бодунуң кол национал концертин берип турганы Берлинниң эң улуг концерт залы—Фридрих-Штадтплацка херек кырында эгелээн дээр болза, хөөрем чок болур. Дайындан ээп келбээн болгаш боттары ак дурьялар болу берген солдаттар дугайында ырыны Иосиф Кобзон күүседип турда, фашизмни узуткаан болгаш Европаны кулданыышкындан адырган Совет чурттуң уран чүүлүнүң чайынначак магалыынга делегаттар болгаш аалчылар адыш часкап турда, хүндүлүг олутка ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Эрих Хонеккер болгаш ажылчыннарның болгаш тараачыннарның немец черге республиказы социалистиг Герман күрүнениң өске-даа удуртукчулары база аңаа олуржуп турганнар. Ындыг социалистиг күрүнени тургузарының дугайын чүс чыл бурунгаар немец улустуң өндүр улуг оолдары Карл Маркс болгаш Фридрих Энгельс күзеп чорааннар болгай.

Телевидение

АВГУСТ 3-ТЕ

МОСКВАДАН

15.35—Өңнүг телекөргүзүг. Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Баштайгы шторм». 16.50—Өңнүг телекөргүзүг. Аныяктарның болгаш студентилерниң Берлинде X Бүгү делегей фестивалында.

КЫЗЫЛДАН

17.50—Уругларга фильмнер. 18.25—Телемедээлер. 18.40—Киножурнал. 18.50—Телемедээлер. 19.00 Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.05—Эртемниң болгаш культураның чугула айтырыглары. «Кино болгаш өөредилге». 19.35—«Будалчак истер». Уран-чечен фильм. 21.15—Өңнүг телекөргүзүг. Аныяктарның болгаш студентилерниң Берлинде X Бүгү делегей фестивалында. 22.00—Өңнүг телекөргүзүг. Футбол талазы-биле эш хуузунуң ужуражылгазы. «Динамо» (Берлин) —«Динамо» (Москва). Берлинден дамчыдылга. 23.45—00.15—«Үе». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага болгаш Кызылга бүргеп, аазыр, чамдык районнарга чаъс чааш, диңмирээр. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 17—21, арт-каннарынга 22—26 градус чылыг болур. Кызылга 22—24 градус изиир.

Тыва дугайында фотоальбом

«Советская Россия» деп ном үндүрер чер «Таныжыңар: Тыва» деп фотоальбомну үндүрген. Республиканың ном магазиннеринде ук альбомну садып эгелээн. Ийи дакпыр орденниг Тываның бөгүнгү амыдыралының дугайын чугаалап турар альбомну көрүштүг чараш чурук каасталгалыг кылдыр үндүрген. Ак-көк Тываның күш-ажылчы кижилериниң дугайында оон хөйү биле билип ап болур. Фотоальбом беш бөлүктен тургустунган. Номчукчу кижи оон республиканың найысылалы Кызыл болгаш ооң тураскаалдыг черлери-биле таныжар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Тыва чериниң чаартылгазы, хоорай, суурларның өзүлдези номчукчуну сонуургадыр. Альбомну тургускан болгаш сөзүнүң автору Кызылда чурттап турар журналист Олег Гаврилов болгаш ооң кады ажылдап турган эштери Владимир Алексеев биле Анатолий Остапчук Тываның ат-сураглыг кижилери болгаш оларның ажыл-херектериниң дугайында чүгле республиканың чурттакчыларынга эвес, харын бүгү эвилел номчукчуларынга таныштырып турар. Азияның төвүнде «ак-көк хемнерниң чуртунуң» үнүжү, бойдус чурумалы кымга-даа солун. Солун туристчи маршруттар дээш мында черле чүү чогул.

Альбом ниитизи-биле эки кылдынган. Янзы-бүрү чараш чурумалдар, көскү тодаргай чуруктар, оларны чедингир кылдыр тайылбырлап бижээни номчукчуга билдингир. Бо бүгүнүң ачызында Тываны, ооң күш-ажылчы кижилерин каксы-даа бол таныжып билип алыр бис.

В. ТИМОФЕЕВ.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНОТЕАТРЛАРДА

АВГУСТ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Изиг хар» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10.00, «Хөглүг жабокрачылер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шылбустар куйу» 11.30, 19.00, «Соңга артында чырык» 17.00, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультфильмнер 9.10, 10.30, «Помпейниң сөөлгү хүннери» 11.40, 13.20, 25.10, 17.00, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Цирк» 15.00, «Миндаль чечектели бергенде» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-51, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ 2272.

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко, 1). ТС—00880.